

ሕግና ፡ የሕብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ በአፍሪካ ፤

ስለኢትዮጵያ ፡ ሁኔታ ፡ የመጀመሪያ ፡ አስተያየት ።

ከዳንኤል ፡ ኃይሌ ፡*

ብሔራዊ ፡ ብልጽግና ፡ የሚለው ፡ ቃል ፡ በአነስተኛ ፡ ደረጃ ፡ ማንኛቸውንም ፡ የኅብረተሰብ ፡ የፖለቲካ ፡ ብልጽግና ፡ እንዲሁም ፡ ብሔራዊ ፡ ስሜትን ፡ ለመገንባት ፡ የሚደረግ ፡ የኢኮኖሚ ፡ ብልጽግናን ፡ ያጠቃልላል ።¹ የሚያሳዝነው ፡ ስለኢኮኖሚ ፡ እድገት ፡ የተጻፉት ፡ ጽሑፎች ፡ የብዛታቸው ፡ መጠን ፡ ከፍ ፡ ያለ ፡ ቢሆንም ፡ ለእድገት ፡ ተፈላጊነታቸው ፡ እኩል ፡ በሆኑት ፡ በሌሎች ፡ አርእስት ፡ ላይ ፡ የተደረጉት ፡ ጥናቶችና ፡ ሥራዎች ፡ ግን ፡ በመጠኑ ፡ ናቸው ። ለኢኮኖሚ ፡ እድገት ፡ የተሰጠው ፡ አንክሮ ፡ ከመጠን ፡ ያለፈ ፡ በመሆኑ ፡ ለብዙ ፡ ሰዎች ፡ መበልጸግ ፡ “ሰው ፡ በቴክኒኮሎጂ ፡ ጥበብ ፡ የተፈጥሮን ፡ ሐብት ፡ ተቆጣጥሮ ፡ ግልጽ ፡ የሆነ ፡ የነፍስ ፡ ወከፍ ፡ የሥራ ፡ ውጤትን ፡ ማሳደግ ።”² ከማለት ፡ በስተቀር ፡ ሌላ ፡ ትርጉም ፡ የለውም ። በአጭሩ ፡ የኢኮኖሚ ፡ ወይም ፡ የኢንዱስትሪ ፡ እድገት ፡ ማለት ፡ ነው ።

ነገር ፡ ግን ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ ብልጽግና ፡ የሚለው ፡ ቃል ፡ በኢንዱስትሪ ፡ በኩል ፡ በሚደረገው ፡ እድገት ፡ ብቻ ፡ ከላይ ፡ እንደተጠቀሰው ፡ ቢወሰን ፤ ኅብረተሰቡ ፡ ይህን ፡ ጠባብ ፡ ዓላማ ፡ ለማግኘት ፡ እንኳ ፡ አንድ ፡ የኅብረተ ፡ ሰብ ፡ ለውጥ ፡ ማሳየት ፡ ይኖርበታል ። ከዚህ ፡ ግብ ፡ ለመድረስ ፡ የሚያስችሉትን ፡ ሁኔታዎች ፡ አስተሳሰቦችና ፡ ድርጅቶችን ፡ መፍጠር ፡ አለበት ። “ምክንያቱም ፡ በኢንዱስትሪ ፡ መበልጸግ ፡ ማለት ፡ በቀላሉ ፡ በሳይንስ ፡ የተገኘውን ፡ ጥበብና ፡ ዕውቀት ፡ እንደ ፡ ሁኔታው ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ማዋል ፡ ሳይሆን ፡ ኅብረተሰቡ ፡ በዚህ ፡ እውቀት ፡ ለመጠቀምና ፡ ዕውቀቱን ፡ ለማደርጀት ፡ ፈቃደኝነት ፡ ኖሮትና ፡ ይህንኑ ፡ ዓላማ ፡ ያሉት ፡ የሶሻል ፡ ድርጅቶች ፡ የሚደግፉት ፡ መሆን ፡ አለበት ።”³ ምንም ፡ እንኳን ፡ በሙሉ ፡ የአፍሪካ ፡ መንግሥታት ፡ የኢኮኖሚ ፡ ብልጽግና ፡ ዓላማ ፡ ቢቀበሉም ፡ “ኅብረተሰባቸው ፡ በጣም ፡ ልዩ ፡ በሆኑ ፡ በድሮ ፡ ፍላጎቶች ፡ የተቀረጸ ፡ በመሆኑ ፡ የፊተኛው ፡ ዘመን ፡ የግል ፡ አስተሳሰቦችን ፡ ሶሻል ፡ ድርጅቶች ፡ አሁንም ፡ በውስጣቸው ፡ ከፍ ፡ ያለ ፡ ቦታ ፡ ይዘው ፡ ይገኛሉ ።”⁴

እንደ ፡ ጥንቆላ ፡ አስማት ፡ የሰይጣን ፡ ዓይን ፡ ወዘተ ፡ የመሳሰሉትን ፡ እምነቶች ፡ አሁንም ፡ በሰፊው ፡ ከመኖራቸው ፡ የተነሳ ፡ በአብዛኛዎቹ ፡ አፍሪካውያን ፡ ኑሮ ፡ ላይ ፡

* የቀዳማዊ ፡ ኃይለ ፡ ሥላሴ ፡ ዩኒቨርሲቲ ፡ የሕግ ፡ ፋክልቲ ፡ ፀሐፊው ፡ የመጀመሪያውን ፡ ቅጂ ፡ በመመልከትና ፡ ብዙ ፡ ጠቃሚ ፡ አስተያየቶች ፡ ላደረጉት ፡ ለአቶ ፡ ቢልልኝ ፡ ማንደፍሮ ፡ ዶክተር ፡ ብሩን ፡ አቶ ፡ ብሬድና ፡ ለፕሮፌሰር ፡ ክሊፍ ፡ ቶምሶን ፡ ከባድ ፡ ባለ ፡ ውለታ ፡ መሆኑን ፡ ይገልጻል ። ይህ ፡ ጽሑፍ ፡ የተዘጋጀው ፡ በካምፓላ ፡ ላይ ፡ ስለ ፡ ሕግና ፡ እድገት ፡ ከግንቦት ፡ ፳፮ ፡ እስከ ፡ ሰኔ ፡ ፲ ፡ ቀን ፡ ተደርጎ ፡ ለነበረው ፡ ስብሰባ ፡ ነበር ።

- 1. ጂ ፡ ሚየር ፡ ሊዲንግ ፡ ኢቮውስ ፡ ኢን ፡ ኢኮኖሚክ ፡ ዲቪሎፕሜንት ፡ ኢ.ኤ. ኢ. ፲፱፻፸፱ ፡ ገጽ ፡ ፩ ፡
- 2. ኤም ፡ ዊኔር ፡ ሥልጣኔ ፡ (፲፱፻፳፮ ፡ ኢ. ኤ. ኢ.) ፡ ገጽ ፡ ፫ ፡
- 3. ጂ ፡ ሃንተር ፡ የትሮፒካል ፡ አፍሪካ ፡ አዲሶቹ ፡ ሕብረተ ፡ ሰቦች ፡ ፲፱፻፳፮ ፡ (ኢ. ኤ. ኢ.) ፡ ገጽ ፡ ፸፩ ፡
- 4. እላይ የተጠቀሰውን ፡— ገጽ ፡ ፸፩—፸፪ ፡ ይመልከቱ ።

ከፍ : ያለ : ኃይል : አላቸው ።⁵ ጂ. ሳቫርድ : እንደሚያመለክተው : የጠንቋዮች :
 ዓላማ : ሁልጊዜም : ባህል : የማያከብሩ : ከሰው : የማይገጥሙ : በአሁኑ : ዘመን :
 ሁኔታ : ተሻሻሎታል : ወደሚባሉት : ሰዎች : ነው ። ስለዚህ : ጥንቅቅ : ምን : ያህል :
 ወደኋላ : የመጡት : ኃይል : መሆኑን : ለመገንዘብ : ቀላል : ነው ። በዚህ : ምክን
 ያት : ነው : ብዙ : አፍሪካውያን : “የቅናት : መንፈስ” : ከሚያስቸግሯቸው : ነገሮች :
 ሁሉ : የበለጠ : ነው : የሚሉት ።⁶

ከእነዚህ : ጊዜአቸው : የተላለፈባቸው : ድርጅቶች : ተጨማሪ : ብዙዎቹ : የአ
 ፍሪካ : ኅብረተሰቦች : የማያስፈልጉ : አስተያየቶች : አስተሳሰቦችና : ግምቶች : ለሥ
 ልጣኔአቸው : እንቅፋቶች : ሆነውባቸዋል ።

ለምሳሌ : ያህል : እኔ : በግል : የማውቀውን : የኢትዮጵያውያን : ኅብረተሰብ :
 ብወስድ : (በተለይ : በደጋ) : ሕዝቡ : ለኑሮው : ያለው : አስተያየትና : የኑሮ : ሁኔታ
 ውን : ስለማሻሻል : ያለው : አስተሳሰብ ፤ በጠቅላላውም : ስለ : ሥራ : ያለው :
 ስሜት : በተለይም : በአንዳንድ : የሥራ : ዓይነቶች : ላይ : ያለው : አስተሳሰብ :
 ለሥልጣኔ : ከሚያስፈልጉት : ነገሮች : ጋር : ተስማሚ : አይደለም ።

የኢትዮጵያ : ሕዝብ : ስለኑሮውና : ስለኑሮ : መሻሻል : ያለው : አስተሳሰብ :
 የታነጸው : በኢትዮጵያ : ኦርቶዶክስ : ቤተክርስቲያን : ትምህርት : ነው ። አቶ : መስ
 ፍን : ወ/ማርያም : እንዳሉት : የዚህች : ቤተ : ክርስቲያን : ትምህርት : ለሞት : ታላቅ :
 ክብር : በመስጠት : ልመናን : በማደርጀት : ኑሮን : ኢምንት : አድርጎ : በማስተማር :
 ላይ : የተመሠረተ : ነው ።⁷ ይህም : ትምህርት : ከሞት : በኋላ : ስለሚኖረው : ኑሮ :
 የማይገባውን : አንክሮ : በመስጠቱና : ሞት : የአዲስና : ዘላቂ : ኑሮ : መጀመሪያ :
 ነው : በማለት : የዚችን : ዓለም : ኑሮ : ለወዲያኛው : ዓለም : ኑሮ : መዘጋጃ : ቦታ :
 በማድረግ : ሃብት : ማከማቸትና : መደሰት : አስቀያሚ : ነገር : በማድረግና : ድህነት :
 በኅብረተሰቡ : ውስጥ : መጥፎ : ነገር : ሳይሆን : ነፍስ : ወደ : መንግሥተ : ሰማያት :
 ለመግባት : ከሚያስፈልጓቸው : ነገሮች : አንዱን : በማድረግ ፤⁸ የሕዝቡን : የመፈ
 ጠር : ችሎታውንና : የራሱን : የኑሮ : ሁኔታ : ለማሻሻል : እንዳይታገድ : ካደረጉት :
 ብዙ : ምክንያቶች : ውስጥ : አንዱ : ነው ። በተጨማሪም : ተደጋግመው : በሚነገሩ :
 ስብከቶች : ማናቸውንም : ነገር : የሚመራ : በሁሉ : ቦታ : የሚገኝ : ሁሉን : የሚያ
 ወቅና : ከሁሉ : የሚበልጥ : እግዚአብሔር : በመሆኑ : በገዥንና : አበባዎችን : ጭ
 ምር : ሳይቀሩ : በእርሱ : ሥር : ተገዢዎች : ነን : የሚለው : አስተሳሰብ : ከሕዝቡ :
 ጠቅላላ : አስተሳሰብ : ጋር : ስለተዋሀደ : በአሁኑ : ጊዜ : “የሚያምኑትን : ማንኛቸ
 ውንም : ነገር : የሚሆነው : “በእግዚአብሔር : ፈቃድ” : በመሆኑ : አንድ : ተራ : ሰው :
 የሁኔታዎችን : መንገድ : ለመለወጥ : የሚያደርገው : ትግል : የሚያስገኘው : ፍሬ :
 በጣም : አነስተኛ : ነው : ብለው : ነው ።”⁹ የፍጥረታት : የወደፊት : ሁኔታ : ቀድሞ :

5. እነዚህ : ድርጅቶች : በኢትዮጵያ : ውስጥ : በልዩ : ልዩ : ሰዎች : ይታወቃሉ ። ቡዳ : ጠይብ : ጭራቅ :
 ሠይጣን : ዛር : ውቃቢ : ወዘተ : እነዚህን ነገሮች : የሚቆጣጠሩ : ሰዎች : ጠንቋዮች : ቃልጾች : ወዘተ :
 ይባላሉ ።

6. ጂ. ሳቫርድ : የኢትዮጵያ : ሕዝብ : (ገና : ያልታተመ : ቀዳማዊ : ኃይለ : ሥላሴ : ዩኒቨርሲቲ : መጽ
 ሐፍት : ቤት) : ፕላይም : ፫ : ገጽ : ፴፰

7. መስፍን : ወልደማርያም : “የእድገት : ባሕላዊ : ችግሮች” (ያልታተመ : ቀ.ኃ.ሥ.ዩ. መጽሐፍት :
 ቤት) ገጽ : ፱ :

8. ለሃብታም : መንግሥተ : ሰማያት : ከመግባት : ይልቅ : ግመል : በመርፈ : ቀዳዳ : ብታልፍ : ይቀላል ።

9. ጂ. ለፕሰኪ : ኢትዮጵያ : ሕዝቧ : ባሕላ : ሕብረተሰቧ : (እ.ኤ.አ. ፲፱፻፷፪) ገጽ : ፻፵፪ ።

ተወሰነዎል : የሚለውን : አስተሳሰብ : ውጤት : በአቶ : አሰፋ : በቀለና : በአቶ : እሼቱ : ጮሌ : ሁለት : የታወቁ : የኢትዮጵያ : የኢኮኖሚ : ሊቃውንት : በግልጽ : ተነግሯል = እነሱ : እንደሚሉት : ይህ : እምነት : ሕዝቡን : ያመራው : ሕላዊነት : ወደ : ሌላው : ተስፋ : አስቆራጭነትና : ነገር : ሁሉ : በዕድል : ይሆናል : ወደሚል : ማናቸውንም : የተሻለ : ኑሮ : ለማምጣት : የሚደረጉትን : ትግሎች : ወደሚቃወም : አስተሳሰብ : ነው ። ይህ : ዓላማ : የተፈጠረው : ለሰይጣንና : ለተባባሪዎቹ : ሲሆን : መንግሥተ : ሰማያት : በእግዚአብሔር : ቁጣና : ትእዛዝ : ምክንያት : አምልጣለች : የሚለው : እምነት : ሰው : ወደ : ለውጥ : ያለውን : አስተሳሰብ : የፍጥረት : የበላይ : ገዢ : ለመሆን : የሚኖረውን : ፍላጎት : አግዶታል ።¹⁰

ይህ : ብቻውን : ማንኛውንም : የእድገትና : የመሻሻል : ሃሳብ : ገና : በጨቅላ ነት : ሊያጠፋው : ይችላል : ይሆናል ። ነገር : ግን : ይህ : ሃሳብ : በአካባቢው : ያሉትን : የማይስማማው : የሳብረተሰቡን : አስተያየቶች : አምልጦ : ለማደግ : ቢችል : እንኳን : ስለሥራ : ያለው : አስተሳሰብ : በእርግጥ : አፍኖ : ያስቀረዋል ። ፕሬዚዳንት : ጁሊየስ ኔሬሬ : እንደተናገሩት : “ሁሉም : ብልጽግናን : ይፈልጋል : ነገር : ግን : ለብልጽግና : መሠረታዊ : አስፈላጊ : ነገሮች : ገብቶት : የተቀበለ : ጥቂት : ነው ። መሠረታዊና : አስፈላጊ : ነገር : አጠንክሮ : መሥራት : ነው ።”¹¹ ምንም : እንኳ : ይህ : ንግግር : ጠቅላላ : ሁኔታ : የሚመለከት : ቢሆንም : በይበልጥ : እውነተኛነቱ : ከፍ : ያለ : የሰው : ጉልበት : ኖሯቸው : የተወሰነ : ካፒታል : ለሌላቸው : በማደግ : ላይ : ለሚገኙ : አገሮች : ነው ። እነዚህ : አገሮች : በመሠረቱ : ለመበልጸግ : የሚተማመኑበት : በዚህ : በሰው : ጉልበት : ኃይላቸው : ስለሆነ : ይህንኑ : በትክክል : በሥራ : ላይ : ማዋሉ : በጣም : አስፈላጊ : ነው ። ምንም : እንኳን : ኢትዮጵያ : ከዚህ : ክፍል : ከሚገኙት : አገሮች : ጋር : ብትመደብም : ሕዝቡ : ስለሥራ : ያለው : አስተሳሰቦች : ከላይ : የተዘረዘሩት : ነገሮች : ጋር : ተቃራኒዎች : ናቸው ። እንደሚነገረው : ከመቶ : አምሳ : የሚሆኑ : ልዩ : ልዩ : ሰማእታትን : ለማስታወስ : በኦርቶዶክስ : ቤተ : ክርስቲያን :¹² የሚደረጉት : በዓላት : ብቻ : ሳይሆን : በተጨማሪ : ፪፻፶ : የሚሆኑ : የጾም : ቀናት : በየዓመቱ : ይገኛሉ ። በነዚህ : ቀናት : ውስጥ : ማንኛቸውንም : የኦርቶዶክስ : ቤተ : ክርስቲያን : ተከታዮች : ለሰውነት : አስፈላጊ : የሆኑትን : ምግቦች : እንደ : ወተት : ቅቤና : ሥጋ : እንዳይመገቡ : ከመከልከላቸው : በላይ : አንዳንድ : ጊዜ : እስከ : ቀትር ድረስ : ጨርሶ : እንዳይበሉ : ይታዘዛሉ ። ይህ : ካለው : ለሰውነት : አስፈላጊ : ምግቦች : እጥረት : ጋር : ተደራቢ : በመሆን :¹³ የሚያመጣው : ውጤት : አነስተኛ : የሆነ : የሥራ : ፍሬ : ነው ። “በተጨማሪ : ሥራ : የማይሠራባቸው : ቀናት : አሉ : የሚለው : እምነት : ምናልባት : በሕዝቡ : ላይ : ሥራ : የሚያሳፍር : ነገር : ሳይሆን :

10. አሰፋ : በቀለና : እሼቱ : ጮሌ : ኤ : ፕሮፋይል : አፍ : ዘ : ኢትዮጵያን : ኢኮኖሚ :—(ያልታተመ) የኢኮኖሚክስ : ፋክልቲ : ቀ. ኃ. ሥ. ዩ. ገጽ : ፳ :

11. ጁ : ሳቫርድ : በማስታወሻ : ቁጥር : ፮ : የተጠቀሰው : ገጽ : ፲፭ :

12. አሰፋ : በቀለና : እሼቱ : ጮሌ : በማስታወሻ : ቁ. ፲ : የተጠቀሰው : ገጽ : ፱ : እንደ ደክተር : ተሾመ : ዋጋው : ጥናት : ከሆነ : በየወፍ : የሚገኙት : የበዓላት : ቀናት : ብዛት : በ፲፫ : የአመቱ : ወራቶች : ውስጥ : ፩፻፶፫፻፩ : ቀናት : ናቸው ።
ተሾመ : ዋጋው : የበዓላት : መብዛትና : በኢትዮጵያ : የሕብረተሰባዊ : ኢኮኖሚ : እድገት : ላይ : የሚኖራቸው : ውጤት : (ያልታተመ : ቀ. ኃ. ሥ. ዩ. መጽሐፍት : ቤት :) ገጽ : ፲፫ : ይመለከታል ።

13. በአመጋገብ : በኩል : እንደተገመተው : አንድ : ሰው : የሚያገኘው : መጠነኛ : ካሎሪን : በቀን : ፪፻፶፫ : ካሎሪን : ሲሆን : የአገሪቱ : ክፍታና : የእጅ : ሥራ : ሞያተኞች : ብዛት : ብናመዘዝነው : በቀን : ወደ : ፬፻ : ካሎሪዎች : ጉድለት : እናገኛለን :— ጲ : ኤስ : ሲሚክ : “አመጋገብና : ዳየትስ” : በ “ኢኮኖሚክ : ጀርናል” : እንደተጠቀሰው : ቮልዩም : ፩ (፲፱፻፷፰ እ. ኤ. አ.) ገጽ : ፲፱ :

አይቀርም ፡ የሚል ፡ ግምት ፡ አሳድሮ ፡ ይሆናል ፤ እንደዚሁም ፡ በአንዳንድ ፡ ቀናት
 ውስጥ ፡ አለመሥራት ፡ በእግዚአብሔር ፡ በካሕናትና ፡ በሌሎችም ፡ ክርስቲያኖች ፡
 በኩል ፡ የጥሩ ፡ ሃይማኖተኛነት ፡ ምልክት ፡ ሆኖ ፡ እንደሚቆጠር ፡ ታውቆዋል ። ስለ
 ዚህ ፡ ሥራን ፡ አለመውደድ ፡ መሥራትን ፡ እንደቆሻሻና ፡ እንደ ፡ አዋራጅ ፡ ነገር ፡
 አድርጎ ፡ መቆጠር ፡ በጠቅላላው ፡ ሕዝብ ፡ አስተሳሰብ ፡ ውስጥ ፡ ደርጅቷል ።¹⁴

ምንም ፡ እንኳን ፡ በጠቅላላው ፡ ሥራ ፡ የተናቀ ፡ ቢሆንም ፡ በእጅ ፡ የሚሠሩ ፡
 ልዩ ፡ ልዩ ፡ ሥራዎች ፡ በተለይ ፡ የተጠሉና ፡ የተናቁ ፡ ናቸው ። የእጅ ፡ ብልሃት ፡ ባር
 ነት ፡ የአፍ ፡ ብልጠት ፡ ጌትነት ፡ የሚለው ፡ የአማርኛ ፡ ተረት ፡¹⁵ በግልጽ ፡ የሚያሳ
 የው ፡ ለዚህ ፡ ዓይነቱ ፡ ሥራ ፡ የሰፈነው ፡ ጥላቻ ፡ ነው ። “በተጨማሪ ፡ ሸክላ ፡ ሰሪ
 ዎች ፡ አንጥረኞች ፡ ብረት ፡ ቀጥቃጮች ፡ ሸማኔዎች ፡ አስፈላጊ ፡ ከሆኑት ፡ ብልሃትና ፡
 እውቀታቸው ፡ ጋር ፡ ከሰው ፡ ያነሰ ፡ ቦታ ፡ ተሰጥቷቸዋል ፤ በጋብቻ ፡ ከሌሎች ፡ ወገ
 ኖች ፡ ጋር ፡ እንዳይቀላቀሉ ፡ ተከልክለው ፡ ፍርሃትና ፡ ጥላቻ ፡ በተቀላቀለበት ፡ መን
 ፈስ ፡ ይመለከቷቸው ፡ ነበር ።”¹⁶

በእኛ ፡ አስተሳሰብ ፡ በጠባብ ፡ የታለመውን ፡ የእንዲስትሪ ፡ ብልጽግና ፡ እንኳን ፡
 ለማግኘት ፡ እነዚህንና ፡ እነዚህን ፡ ለመሳሰሉትን ፡ አስተሳሰቦች ፡ ለአድገት ፡ የሚያስፈ
 ልጉት ፡ ሁኔታዎች ፡ ጋር ፡ ተስማምተው ፡ ለመሄድ ፡ እንዲችሉ ፡ መደረግ ፡ አለበት ።

የሰው ፡ አስተሳሰብና ፡ አስተያየቶችን ፡ በዘመናዊ ፡ ሁኔታ ፡ ለማሻሻል ፡ በተደጋ
 ጋሚ ፡ የሚነገርላቸው ፡ መንገዶች ፡ ትምህርትና ፡ መገናኛዎች ፡ የመንግሥት ፡ ሥል
 ጣንና ፡ አይደሉም ፡ ናቸው ።¹⁷ በአሁኑ ፡ ጊዜ ፡ ሰፍነው ፡ የሚገኙትን ፡ አንዳንድ ፡ አስ
 ተሳሰቦችንና ፡ አቋሞችን ፡ ለመለወጥም ፡ ሆነ ፡ ለመጠበቅ ፡ እነዚህ ፡ መሣሪያዎች ፡
 በሙሉ ፡ የሚሰጡትን ፡ ድርሻ ፡ ለመነጋገር ፡ መሞከር ፡ በጣም ፡ ከፍ ፡ ያለ ፡ ተግባር ፡
 ብቻ ፡ ሳይሆን ፡ በእንደዚህ ፡ ዓይነቱ ፡ አጭር ፡ ጽሑፍ ፡ ለማከናወን ፡ አይቻልም ። በዚ
 ህም ፡ ላይ ፡ ነገርን ፡ ለማፍታታት ፡ የሚያስፈልጉን ፡ መሣሪያዎች ፡ የኔ ፡ የሕግ ፡ ትም
 ህርትና ፡ ችሎታ ፡ ከሚፈቅደው ፡ በላይ ፡ ናቸው ። ስለዚህ ፡ ከዚህ ፡ ጽሑፍ ፡ ውስጥ ፡
 ከላይ ፡ የተጠቀሱት ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ የማያገለግሉን ፡ መሣሪያ
 ዎች ፡ በሙሉ ፡ ሳይሆን ፡ ስለ ፡ መንግሥት ፡ ሥልጣን ፡ እንነጋገራለን ። የመንግሥት ፡
 ሥልጣን ፡ የሚለውን ፡ እንደ ፡ ሕጋዊ ፡ ሥነ ፡ ሥርዓት ፡ አድርገን ፡ እንወስደዋለን ።

ሕግና ፡ ሕጋዊ ፡ ሥነ ፡ ሥርዓት ፡ የተባሉት ፡ ቃላት ፡ በብዙ ፡ ዓይነት ፡ መንገድ ፡
 በመተርጎማቸው ፡ ከብዙ ፡ ነገሮች ፡ ጋር ፡ እንዲመሳሰሉ ፡ በመደረጋቸው ፡ እንዳንድ፡
 ጊዜም ፡ የሁለቱ ፡ ቃላት ፡ ትርጉም ፡ ማናቸውም ፡ ነገር ፡ ይሆናል ፡ ወደሚለው ፡ እም
 ነት ፡ ይመራል ። ስለዚህ ፡ ለተወሳሰበና ፡ ላልተጠራ ፡ ስለሕግ ፡ ሥራና ፡ መሠረት ፡ አብ
 ዛኛው ፡ ጊዜ ፡ የሚሰጠው ፡ ምክንያት ፡ አብዛኞቹ ፡ የሕግ ፡ ፈላስፋዎች ፡ የሕግ ፡ መሠ
 ረታዊ ፡ ሃሳብ ፡ በአንድ ፡ ዓረፍተ ፡ ነገር ፡ ለማጠቃለል ፡ ባደረጉት ፡ ሙከራ ፡ ነው ።
 ይኸውም ፡ እንደ ፡ ሌሎቹ ፡ የአንድ ፡ ዓረፍተ ፡ ነገር ፡¹⁸ ሁሉ ፡ አብዛኛውን ፡ ነገር ፡

14. ተሾመ ፡ ዋጋው ፡ የበአላት ፡ መብዛትና ፡ በኢትዮጵያ ፡ የሕብረተሰብአዊ ፡ ኢኮኖሚ ፡ እድገት ፡ ላይ ፡
 የሚኖረው ፡ ውጤት ፡ (ያልታተመ ፡ ቀ. ኃ. ሥ. ዩ. መጽሐፍት ፡ ቤት) ገጽ ፡ ፱፮ ።
 15. መሥፍን ፡ ወልደማርያም ፡ በማስታወሻ ፡ ቁ. ፯ ፡ እንደተጠቀሰው ፡ ገጽ ፡ ፲፫ ።
 16. እላይ ፡ የተጠቀሰውን ፡ ገጽ ፡ ፲፫ ፡ ይመልከቱ ።
 17. ጂ ፡ ዊኔር ፡ በቁ. ፩ ፡ ማስታወሻ ፡ የተጠቀሰው ፡ ገጽ ፡ ፳ ።
 18. ኬ ፡ ሬዶን ፡ ይመልከቱ ፡ አን ፡ ኢንትርናክተሪ ፡ ሰርቪዬ ፡ እፍ ፡ ዘ ፡ ፐሌስ ፡ እፍ ፡ ሎው ፡ ኢን ፡ አወር
 ሲቪላይዜሽን ፡ (፲፱፻፵፮ ፡ እ. ኤ. አ.) ፡ ምዕራፍ ፡ ፪ ፡ ከ፱ ፡ የሚበልጡ ፡ በአንድ ፡ አረፍተ ፡ ነገር ፡ ሕግን
 የሚተረጎሙ ፡ መክሪዎች ፡ ተጠቅሰዋል ።

ስለሚተው ፡ ለማሳሳት ፡ ይችላል ።¹⁹ ነገር ፡ ግን ፡ በዚህ ፡ አስቸጋሪ ፡ በሆኑ ፡ የሕግ ፡ ፍልስፍና ፡ ውስጥ ፡ ሳንገባ ፡ ለጉዳያችን ፡ የሚሰማማን ፡ በፕሮፈሰር ፡ ዊልያም ፡ ሲ ፡ የቀረበውን ፡ የሚሠራበት ፡ ትርጉም ፡ ወስደን ፡ ሕግን ፡ እንደ ፡ “... አንድ ፡ የኅብረተሰብ ፡ ሥነ ፡ ሥርዓት ፡ የሚጠብቅ ፡ ብልሕት ፡ እንደ ፡ መሆኑ ፡ መጠን ፡ ህላዊነቱን ፡ የሚያገኘው ፡ በመሠረቱ ፡ በፖለቲካ ፡ ከደረጃ ፡ ኅብረተሰብ ፡ ሐይልን ፡ በሞኖፖሊ ፡ ይዞ ፡ ያስፈራራል ፡ ወይም ፡ በጉልበት ፡ እየተጠቀመ ፡ ከሚያገኘው ፡ ሥልጣን ፡ ነው ።”²⁰ ምንም ፡ እንኳ ፡ ይህ ፡ ፍች ፡ ከመጠን ፡ በላይ ፡ እርግጠኛነት ፡ የሚመለከት ፡ ነው ፡ ተብሎ ፡ መተቸት ፡ በቻልም ፡ እኛንም ፡ የሚማርከን ፡ ይኸው ፡ የተለየ ፡ ጠባዩ ፡ ነው። ይህ ፡ ፍች ፡ ሕግን ፡ ግብረገብነት ፡ የማይመለከተው ፡ ወይም ፡ ገለልተኛ ፡ የሆነ ፡ መሣሪያ ፡ አድርጎ ፡ ስለሚያየው ፡ እኛንም ፡ ሐሳባችን ፡ ምንም ፡ ዓይነት ፡ የሞራልና ፡ የበጎልማድ ፡ ሐሳብ ፡ ሳይጨልመው ፡ በሕግና ፡ ኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ መካከል ፡ ስላለው ፡ የአንዳንድ ፡ ጊዜ ፡ ግንኙነት ፡ ላይ ፡ ለማተኮር ፡ ያስችለናል ።

የተደባለቀው ፡ ፍች ፡ ብቻ ፡ ሳይሆን ፡ በተጨማሪ ፡ አስፈላጊነቱና ፡ የወደፊት ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ የመዋል ፡ ችሎታውን ፡ የኅብረተሰብ ፡ ሰብ ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ እንዴት ፡ አድርጎ ፡ ለመጠቀም ፡ እንደሚችል ፡ ሁልጊዜም ፡ አከራካሪ ፡ ጉዳይ ፡ ሆኖ ፡ ተገኝቶዋል ። ፍሬድ ፡ ማን ፡ እንዳለው ፡ ሕግ ፡ በመሠረቱ ፡ የኅብረተሰቡን ፡ ስሜት ፡ በዝግታ ፡ መከተል ፡ እንጂ ፡ መምራት ፡ የለበትም ፡ በሚሉት ፡ ወገኖችና ፡ ሕግ ፡ አዲስ ፡ አስተሳሰብን ፡ በመፍጠር ፡ ዓይነተኛ ፡ ሠሪ ፡ ነው ፡ በሚሉት ፡ መካከል ፡ ያለው ፡ ክርክር ፡ በሕግ ፡ ፍልስፍና ፡ ታሪክ ፡ ውስጥ ፡ ከሚደጋገሙት ፡ እስተያየቶች ፡ አንዱ ፡ ነው።²¹ ሕግ ፡ በሕብረተሰብ ፡ ውስጥ ፡ ለውጥ ፡ የማምጣቱን ፡ ተፈላጊነትና ፡ የሚያመጣውም ፡ ለውጥ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ለማዋል ፡ ያለውን ፡ ተስፋ ፡ የማይቀበሉ ፡ ሁለት ፡ የታወቁ ፡ የፍልስፍና ፡ ክፍሎች ፡ የማርክሲስት ፡ አስተሳሰብን ፡ የሚከተሉና ፡ የታሪክ ፡ ክፍል ፡ ተከታዮች ፡ ናቸው። እነዚህ ፡ ክፍሎች ፡ ለሚከተሉት ፡ አስተሳሰብ ፡ የሚሰጡትንም ፡ ምክንያቶች ፡ በአጭር ፡ መስመሮች ፡ ተንትኖ ፡ ለመገምገም ፡ መሞከር ፡ አንደ ትልቅ ፡ ድፍረት ፡ ሊያስቆጥር ፡ ይችላል ። በዚህ ፡ ጽሑፍ ፡ ግን ፡ የሚሞከረው ፡ ሁለቱም ፡ ክፍሎች ፡ ሕግ ፡ በኅብረተሰብ ፡ ሰብ ፡ ውስጥ ፡ ለውጥ ፡ የማምጣቱን ፡ ተፈላጊነትና ፡ የሚያመጣውም ፡ ለውጥ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ለመዋል ፡ ያለው ፡ ተስፋ ፡ ያልተቀበሉበት ፡ አንዳንድ ፡ መሠረታዊ ፡ ምክንያቶችን ፡ መርጦ ፡ በአፍሪካ ፡ ሁናቴ ፡ ላይ ፡ ያላቸውን ፡ እውነተኛነት ፡ መፈተን ፡ ነው ።

የታሪካዊ ፡ አስተሳሰብ ፡ ክፍል ፡ መሥራች ፡ የሆነው ፡ ሳቪኒ ፡ የሚለው ፡ ሕግ ፡ ከሕዝብ ፡ ጠባይና ፡ ኑሮ ፡ ጋር ፡ የተያያዘ ፡ ስለሆነ ፡ “ከሕዝቡ ፡ ጋር ፡ አብሮ ፡ የሚያድግ ፡ ከሕዝቡ ፡ ጥንካሬ ፡ ጋር ፡ አብሮ ፡ የሚጠነክርና ፡ በመጨረሻም ፡ አገሪቷ ፡ ብሔራዊ ፡ ስሜትዋን ፡ ስታጣ ፡ አብሮ ፡ የሚሞት ፡ ነው።”²² ተመሳሳይም ፡ የክላሲካል ፡ ማርክሲስት ፡ አስተሳሰብ ፡ “ሕግን ፡ በኢኮኖሚና ፡ በቴክኖሎጂ ፡ ላይ ፡ የተመሠረተ ፡ ድርጅት ፡ አድርጎ ፡ ስለሚመለከተው ፡ የተመሠረተበትን ፡ ኢኮኖሚና ፡ ቴክኖሎጂ ፡ ለመለወጥ ፡ ያለው ፡ ችሎታ ፡ የሚታለም ፡ አይደለም።”²³

19. ሐዋርድና ፡ ሳመርስ ፡ ሕግ ፡ ተፈጥሮው ፡ ሥራውና ፡ ክልሉ ፡ (ገጽ ፡ ፯ ፡ ፲፱፻፷፩ ፡ እ. ኤ. አ.)
 20. ደብሊው. ሐርቪ ፡ ሕግና ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ በጋና ፡ (፲፱፻፷፯ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፲፻፵፫
 21. ደብሊው. ፍሬይድ ፡ ማን ፡ ሕግ ፡ በተለዋዋጭ ፡ ኅብረተሰብ ፡ (፲፱፻፶፱ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፫ ፡
 22. ሲምሶንና ፡ ስቶን ፡ ሕግና ፡ ኅብረተሰብ ፡ (፲፱፻፵፰ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፪፻፵፫
 23. ዋይ. ድሮር ፡ ሕግና ፡ “የኅብረተሰብ ለውጥ” ፡ ቱሰን ፡ ሎ ፡ ራቪው ፡ ቮልደም ፡ ጭ ፡ (፲፱፻፶፰-፶፱ ፡ እ.ኤ.አ.) ገጽ ፡ ፳፻ ፡

የነዚህን ፡ የሁለቱን ፡ ክፍሎች ፡ በዚህ ፡ ጉዳይ ፡ ላይ ፡ ላያቸው ፡ አስተሳሰብ ፡ ካሁኑ ፡ ዘመን ፡ ሁኔታ ፡ ጋር ፡ ተስማሚ ፡ ሆኖ ፡ አላገኘውም።²⁴ በጠቅላላ ፡ ለአፍሪካ ፡ ሁኔታ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ሊውል ፡ አይችልም ። ምንም ፡ እንኳን ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ መሠረታዊ ፡ (ሪቭሎሽነሪ) ፡ ቢሆንም ፡ በሞላ ፡ ጎደል ፡ አብዛኛውን ፡ ጊዜ ፡ የሚካሄደው ፡ ሥነ ፡ ሥርዓት ፡ በተሞላበት ፡ መንገድ ፡ ሆኖ ፡ ሕዝቡ ፡ የራሱን ፡ የኅብረተሰብ ፡ ችግሮች ፡ አውቆና ፡ ሳያስተውልም ፡ በሚያደርገው ፡ የተባበረ ፡ እርምጃ ፡ ነው ። ይህ ፡ ተግባር ፡ ዓላማ ፡ ያለውና ፡ ትክክለኛ ፡ አስተሳሰብን ፡ የተከተለ ፡ እንዲሁም ፡ ያለውን ፡ ሁኔታ ፡ እንደ ፡ “ችግር” እየተረጎመ ፡ ችግሩን ፡ ትክክለኛ ፡ በሆነ ፡ መንገድ ፡ ለማቃለል ፡ ይሞክራል።²⁵ “እንደሌሎች ፡ ቦታዎች ፡ ሁሉ ፡ በአፍሪካም ፡ ውስጥ ፡ የሚደረጉ ፡ ትክክለኛና ፡ ፈጣን ፡ የሆኑ ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጦች ፡ የኅብረተሰቡን ፡ የተደበቀ ፡ ሃይል ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ለማዋል ፡ ያስችላሉ ። እነሱም ፡ ሕግ ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ እንድንጠቀምበት ፡ ይጠይቃሉ።”²⁶ በተለይም ፡ አብዛኛዎቹ ፡ የአፍሪካ ፡ አገሮች ፡ ነፃነታቸውን ፡ የተቀዳጁት ፡ አሁን ፡ በቅርብ ፡ ጊዜ ፡ በመሆኑና ፡ በወገንና ፡ በጎሳ ፡ መለያየት ፡ በሰፊው ፡ ስለሚገኝ ፡ የኅብረተሰብ ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ ሕግ ፡ የሚኖረውን ፡ ድርሻ ፡ ያጠነክሩለታል ። እውነትም ፡ ትምህርት ፡ ለዚህ ፡ ችግር ፡ የተሻለ ፡ መፍትሔ ፡ ሊሆን ፡ ይችላል ። ይሆናል ፤ ነገር ፡ ግን ፡ የሚፈጀውን ፡ ጊዜና ፡ ለነዚህ ፡ አገሮች ፡ ብዙ ፡ ዘመናት ፡ የፈጀውን ፡ ሥራ ፡ በአንድ ፡ በሁለት ፡ ትውልድ ፡ በሚሆን ፡ ጊዜ ፡ ውስጥ ፡ ለማከናወን ፡ የሚያደርጉትን ፡ ትግል ፡ በመመልከት ፡ ይህ ፡ መፍትሔ ፡ ያለው ፡ ተማፃኝነት ፡ ዝቅ ፡ ያለ ፡ ሆኖ ፡ እናገኘዋለን ። በእንደዚህ ፡ ዓይነቱ ፡ ሁኔታዎች ፡ በእኛ ፡ አስተሳሰብ ፡ በሕግ ፡ ተጠቅሞ ፡ መንግሥት ፡ የሚወስዳቸው ፡ እርምጃዎች ፡ ሕጋዊነት ፡ እንዲኖራቸው ፡ ማድረግና ፡ ተቃዋሚ ፡ ክፍሎች ፡ ኃይላቸውን ፡ ለመቀነስ ፡ እንዲችሉ ፡ ማድረግ ፡ አስፈላጊ ፡ ነው።²⁷

በአፍሪካ ፡ አገሮች ፡ ውስጥ ፡ ከፍ ፡ ያለ ፡ ሕጋዊ ፡ ዝግጅቶች ፡ ከሚያስፈልጋቸውም ፡ በላይ ፡ እነዚህ ፡ አገሮች ፡ በእንዳስትሪ ፡ ከሠለጠኑት ፡ የካፒታሊስት ፡ ወይም ፡ የሶሻሊስት ፡ አገሮች ፡ የበለጠ ፡ ለውጥ ፡ በማካሄድ ፡ ላይ ፡ በመሆናቸው ፡ ይህ ፡ ከፍተኛ ፡ ፍጥነት ፡ የሚካሄደው ፡ እድገት ፡ የሚኖረው ፡ ውጤት ፡ ከሕግ ፡ አቋም ፡ ላይ ፡ የሚኖረውን ፡ ድርሻ ፡ ማጠንከር ፡ ነው።²⁸ “በዚህ ፡ አስተሳሰብ ፡ ሕጋዊ ፡ ዝግጅት ፡ ከአውሮፓና ፡ ከሰሜን ፡ አሜሪካ ፡ ይልቅ ፡ በማደግ ፡ ላይ ፡ የሚገኙት ፡ አገሮች ፡ በጣም የላቀ ፡ ተፈላጊነት ፡ አለው። በአውሮፓና ፡ በሰሜን ፡ አሜሪካ ፡ ለውጥ ፡ ቀስ ፡ በቀስ የተገኘ ፡ ሲሆን።” የተጠቀሙት ፡ በማያደላ ፡ መንገድ ፡ ወይም ፡ በደንብ ፡ በተደራጀ ፡ አሠራር ፡ ነው።²⁹

24. ኤንጀልስ ፡ እንኳን ፡ ራሱ ፡ “የኢኮኖሚ ፡ መሠረት” ገ ፡ ብቻ ፡ እንደ ፡ ምክንያት ፡ “ሕጋዊ ፡ ድርጅትን” እንደ ፡ ውጤት ፡ አድርጎ ፡ በቀላሉ ፡ በመመልከት ፡ እንደማይገባ ፡ አስጠንቅቋል ። ይኸውም ፡ ሊሆን ፡ አቅራቢያ ፡ በፃፋቸው ፡ ደብዳቤዎች ፡ መሠረት ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ ኤኮኖሚው ፡ ምክንያት ፡ ቢሆንም ፡ የሕግም ፡ ውጤት ፡ በተራው ፡ “በኢኮኖሚው ፡ ላይ ፡ ለሚደረጉ ፡ ለውጦች ፡ ምክንያት ፡ ሊሆን ፡ ይችላል።” ሺ ፡ ሱስኪ ፡ የሶሻሊዮች ፡ የፍትሐብሔር ፡ ሕግ ፡ በሉይድ ፡ ኢንተሮዳክሽን ፡ ቱ ፡ ጅናስ ፡ ፕሩደንስ ፡ (፲፱፻፷፭ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፪፻፺፯ ፡ እንደተጠቀሰው ።

25. ፍሬድ ፡ ማንና ፡ ለድንስኪ ፡ “የኅብረተሰብ ፡ ለውጥና ፡ የኢንዱስትሪ ፡ አደጋዎች” ኮሎምቢያ ፡ የሕግ መጽሔት ፡ ፕላዩም ፡ ፳፯ ፡ (፲፱፻፷፯ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፱፻፩ ።

26. አር ፡ ሰይድማን ፡ “በአፍሪካ ፡ ሕግና ፡ አሰራር ፡ ጥናት” እኬኸናል ፡ ፔፐር ፡ ቁ. ፫ ፡ የአፍሪካ ፡ ጥናት ፡ ሴንተር ፡ የካልፍርንያ ፡ ዩኒቨርሲቲ ፡ (፲፱፻፺ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፯

27. አር ፡ ኦንጀር ፡ ሕግና ፡ ብለጽግና ፡ እንዳንድ ፡ ችግሮችና ፡ ሐላቦች ፡ (ያልታተመ) ገጽ ፡ ፲፯-፲፰ ።

28. ሲ ፡ አርባች ፡ “የሕግ ፡ እድገት ፡ በማድረግ ፡ ላይ ፡ በሚገኙ ፡ አገሮች ፡ ስለ ፡ አሜሪካ ፡ ሁኔታ” አሜሪካን ፡ ሰላይቲ ፡ አፍ ፡ ኢንተርናሽናል ፡ ሎው ፡ (፲፱፻፷፱ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፶፫

29. እላይ ፡ የተጠቀሰውን ፡ ገጽ ፡ ፶፮ ፡ ይመልከቱ ።

አብዛኞቹ : የአፍሪካ : አገሮች : ነፃነታቸውን : ካገኙ : በኋላ : እንኳን : ከባድ : አገር : የተቀዱት : ሕጎችን : መሠረት : በማድረግ : የሰሻልና : የኢኮኖሚክ : ድርጅቶቻቸውን : ለማጠንከሪያና : ለማስተካከያ : ያዋሉት : በመሆኑ : ይህ : ብቻውን : ሕግ የኅብረተሰብ : ለውጥ : ለማምጣት : በነዚህ : አገሮች : ውስጥ : ስላለው : ሰፊ : ተቀባይነት : በቂ : ማሰረጃ : ነው ። ይኸውም : በማርክሲስቶችና : በታሪካዊው : ክፍል : በኩል : ያሉትን : አስተሳሰቦች : በቀጥታ : ይቃወማል ።

በእርግጥም : የኢትዮጵያ : ሕጎች : አፃፃፍ : የተመሠረተው : በዚህ : መሠረታዊ አስተሳሰብ : ላይ : ነው ። የኢትዮጵያ : የፍትሐብሔር : ሕግን : የፃፉ : እንደተናገሩት : “እንደ መስኮብና : የኮሚኒስት : አገሮች : ኢትዮጵያና : ሌሎችም : የአፍሪካ : አገሮች : (ምንም እንኳን : ለየት : ያለ : ሃሳብ : ቢኖራቸውም) : በአሁኑ : ጊዜ : መሠረታዊ : ለውጥ : የሚያመጣ : (በሬቮሊሺናሪ) : ክፍል : ውስጥ : ናቸው ። በአሁኑ : ጊዜ : ኢትዮጵያ : አጠንክራ : የያዘቻቸው : አንዳንድ : ባሕላዊ : አስተሳሰቦችን : እየጠበቀች : በተጨማሪም : ጠቅላላውን : አቋሟን : ለማሻሻል : ትፈልጋለች ። ይኸውም የሕዝቡን : የኑሮ : ሁኔታ : እንኳን : ይጨምራል ። ስለዚህም : ኢትዮጵያውያን : አዲሱ ሕግ : ባሕላዊ : ሕጎችን : ማጠንከሪያና : ማደራጃ : እንዲሆን : አይፈልጉም ። እነሱ : የሚሹት : የዚህ : ዓይነቱ : ሕግ : የጠቅላላውን : የኅብረተሰቡን : ለውጥ : የሚመለከትና : አዲስ : የሚፈጠረው : ኅብረተሰብ : አስፈላጊ : የሚሆኑ : አዳዲስ : መምሪያዎችን : እንድያወጣ : ነው ።”³⁰

ሕግ : በኅብረተሰቡ : ለውጥ : ለማምጣት : አስፈላጊ : ብቻ : ሳይሆን : ተገቢ : ነው : የሚለው : መደምደሚያ : ላይ : ደርሰናል ። ስለዚህም : አብዛኛዎቹ : የአፍሪካ : አገሮች : ካቀዱት : ግብ : ለመድረስ : ሕግ : እንደ : አንድ : የለውጥ : መድሕንና : የኅብረተሰብን : ለውጥ : ለማቃለል : የሚሰጠውን : ድርሻ : እንመለከታለን ። በተጨማሪ : ሕግ : እነዚህን : ግቦች : ለሚሟላት : የሚችለውንና : የማይችለውን : እንመረምራለን ። ምንም እንኳን : “ኅብረተሰቡ : በደንብ : የተዘጋጀ : አብሮ : መኖር ፣ ወይም በትክክል : ለመናገር : በደንብ : የተዘጋጀ : የግል : ሰዎች : አብሮ : መኖር : ነው ።”³¹ ቢባልም : ፍጹም : የሆነ : ሥነ : ሥርዓት : (ለውጥ : የሌለበት : ሁኔታ ፣) ነው : ማለት : አይደለም ። “በማንኛቸውም : ሕብረተሰቦች : ውስጥ : ማእከላዊ : የሆኑ : ለለውጥ : ቶሎ : የማይበገሩ : አስተሳሰቦችና : የሚስማሙ : እርምጃዎች : አሉ ። በነዚህ : ዙሪያ : ተከታታይ : የሆኑ : ሙከራዎች : ይቀጥላሉ ።”³² ሕግም : በፖለቲካ : ሥልጣን : እንዲከበሩ : አድርጎ : በሚመሰርታቸው : የኅብረተሰብ : ሕጎች : ወሰናቸውንና : መጠናቸውን : ከመከለሉም : በላይ : ሌሎችን : ሁኔታዎች : እንደ : መገናኛ : ትምህርት : የመሳሰሉትን : በመቆጣጠር : የሚያመጡትን : የኅብረተሰብ : ለውጥና : ሙከራዎች : ይቆጣጠራል ።

ሕግ : እንደ : አንድ : የኅብረተሰብ : ለውጥ : ሠሪ : ቀጥተኛ : ያልሆኑ : ድርሻዎች : አሉት ። አዳዲስ : የኅብረተሰብ : ሥርዓቶችን : ለመፍጠር : ስለሚችል : ወይም ሌሎቹን : የኅብረተሰብ : ለውጦች : ለማምጣት : የሚያስችሉትን : ሁኔታዎች : ሙሉ : በሙሉ : ሥራ : ላይ : እንዲውሉ : በማለት : አካባቢውን : ለለውጥ : እንዲመች : ለማ

30. አር. ደቪድ : አዲስ : የፍትሐብሔር : ሕግ : ለኢትዮጵያ : ቱልን : ሎው : ሪቪው : ፕሌይም : ፴፯ : (፲፱፻፷፮-፷፫ : እ.ኤ.አ.) ገጽ : ፻፺፫
 31. ኤች. ኬልሰን : “ሕግ : እንደ : አንድ : ልዩ : የኅብረተሰብ : መሣሪያ ፣” ቺካጎ : ዩኒቨርሲቲ : የሕግ : ሪቪው : ፕሌይም : ፱ : (፲፱፻፵፩-፵፮ : እ.ኤ.አ.) ገጽ : ፸፮ ።
 32. ኤ. ሳውዝ : ሆል : የሕብረተ : ሰብ : ለውጥ : በአፍሪካ : (፲፱፻፶፱ : እ.ኤ.አ.) ገጽ : ፲፬ ።

ድረግ : ይችል : ይሆናል = ለምሳሌ : ያህል : ከሌሎች : ኅብረተሰቦች : ጋር : ያለውን ግንኙነት : ብንወስድ : የኅብረተሰብ : ለውጥ : ለመጀመር : በጣም : አስፈላጊ : ከሆኑት : ነገሮች : መካከል : አንድ : ነው : የዚህ : መድኃኔ : ሥራ : የሚተማመነው : ቪዛ : ለማግኘት : የሚያስፈልጉት : ነገሮች : ላይና : የሕዝብ : ግንኙነት : ላይ : ባለው : መቆጣጠር : ሲሆን : እነሱ : እንደ : አበረታቱትና : እንደተቆጣጠሩት : መጠን : ነው። በዚህ : ዓይነትም : “... ከሌሎች : ጋር : የመገናኘትና : ሐሳብን : የመለዋወጥ : ነፃነት : መቅረት : ቢያንስ : ቢያንስ : አዳዲስ : የኅብረተሰባዊ : አስተሳሰቦችን : ከማዘጋጀትም : በላይ : በኅብረተሰቡ : ለውጥ : ላይ : በጣም : ተፈላጊ : የሆነ : መሠረታዊ : ኃይል : ይሰጠዋል።”³³ በሌላ : በኩል : የትምህርት : ግዳጅ : የሚሆንበትን : ትምህርታዊ : ድርጅት : በማቋቋምና : የትምህርት : መስጫ : አቋሞች : ሥራቸውን : እንዲያካሄዱ : በማስቻል : ሕግ : የኅብረተሰቡን : ለውጥ : ለማፋጠን : ይረዳ : ይሆናል።³⁴

የሕግ : ድርሻ : ግን : የነዚህን : የኅብረተሰብ : ለውጦች : አምጪ : ሐይሎች : መቆጣጠር : ብቻ : ሳይሆን : አንዳንድ : ጊዜም : በቀጥታ : ለውጥን : ያመጣል። ምንም እንኳን : አንዳንድ : ሰዎች : ሕግ : ኅብረተሰባዊ : ለውጥ : ለማምጣት : ስላለው : ችሎታ : የተለያየ : አስተሳሰብ : ቢኖራቸውም : ለዚህ : ግዳጅ : በሥራ : ላይ : የዋለ : መሆኑን : በማንም : የሚካድ : አይደለም። ቀደም : ብለን : እንደተመለከትነው : የኢትዮጵያ : የፍትሐ : ብሔር : ሕግ : እንዴት : አድርጎ : አዳዲስ : ሥርዓቶችን : ወደፊት : ለሚመጣው : የኢትዮጵያ : ኅብረተሰብ : ለመፍጠር : እንደሚሞክር : ተገንዝበናል። ይህ : ሕጋዊ : መንፈስ : ለሁሉም : አዳዲስ : ሕግጋት : እውነተኛነት : አለው። እነዚህ : ሕግጋት : በጣም : ጥልቅ : የሆኑ : ሕብረተሰባዊ : ሥርዓቶችን : ለመለወጣቸው : ብዙ : አስረጂዎችን : ለመጥቀስ : ይቻላል። ቀደም : ብለን : የጠቀስናቸው : ለብልጽግና : እንቅፋት : ሆነዋል : ብለን : ለማስረጃ : ያቀረብናቸው : ድርጅቶችና : ሥርዓቶች : እንደ : ጥንቆላ : ስለኑሮና : ስለ : ኑሮ : መሻሻል : ያለው : አስተያየት : በጠቅላላው : ስለሥራ : በተለይም : ስለአንዳንድ : ዓይነት : ሥራዎች : ያለውን : አስተሳሰብ : ብንወስድ : ሕግ : እነዚህን : በሙሉ : ጨርሶ : ለማጥፋትም : ሆነ : አሻሽሎ : ለማቅረብ : ምን : ያክል : ሙከራ : እንዳደረገ : ለማየት : እንችላለን።

ቀድሞ : ከአፄ : ምኒልክ : ዘመን : ጀምሮ : በሕግ : ተጠቅሞ : አንዳንድ : የኅብረተሰቡን : አስተሳሰብ : ለመለወጥ : ወይም : ለማጠንከር : ሙከራ : ተደርጎ : ነበር። ለምሳሌ : እ. ኤ. አ. በ፲፱፻ : ዓ. ም. አፄ : ምኒልክ : ለሥራና : ለሠራተኞች : ክብር : ለመስጠት : አዋጅ : አሳወጁ። በዚህ : አዋጅ : ሠራተኛን : የሚሰድቡ : ንጉሠ : ነገሥቱን : እንደሰደቡ : የሚቆጠር : መሆኑን : አሳወቁ።

“ሰውን : በሥራው : ምክንያት : የምትሰድቡ : ይህ : ነገር : ቢቀርባችሁ : ይሻላል። እስካሁን : ድረስ : ብረት : ሠራውን : ጠይብ : እያላችሁ : ሸማ : የሚሠራውን : ሸማኔ፣ የተማረውን : ጠንቋይ : ቤተክርስቲያን : የሚያገለግለውን : ደብተራ : መሬት : እያረሰ : ነጭና : ጥቁር : እህል : የሚያመርተውን : አራሽ : ከንጉሥ : ይበልጣል : የተባለውን : ገበሬ : እያላችሁ : ነግዶ : ወርቅና : ዕቃ : የሚገዛውን : ነጋዴ : እናንተ : የግታቢ : አጣቢ : ልጅ : እያላችሁ : ትጠሩታላችሁ። ሁሉንም : በሚሠሩት : ሥራ : ምክንያት : ሰድባችኋቸው : ሰነፍ : አባት : ልጁ : ምንም : ጥበብ : ሳያውቅ : እሱ : ግን : በኅብረተሰቡ : ውስጥ : ዕውቀት : ያላቸውን : ይሰድባል። በመሠረቱ : ሁሉንም : ሰው :

33. በቱለን : ሎው : ሪቪው : ቮልዩም : ፴፫ : በቁ. ፳፫ : ላይ : ተጠቅሰዋል : ገጽ : ፯፻፳፮።
 34. እላይ : የተጠቀሰውን : ገጽ : ፯፻፺፯ : ይመልከቱ።

የተወለደው፡ ከአዳምና፡ ከሄዋን፡ ነው። ይህ፡ ሁሉ፡ ከዕውቀት፡ ግንብ፡ ነው። እግዚአብሔር፡ ለአዳም፡ ‘አንተ፡ በጉልበትህ፡ ለፍተህ፡ ትበላለህ’ ብሎ፡ ነግሮታል። ይህንን፡ ሳንከተል፡ ቀርተን፡ ሁሉም፡ ሥራ፡ ፈት፡ የሆነ፡ እንደሆነ፡ መንግሥትም፡ አትኖርም፤ አገርም፡ አትኖርም። ነገር፡ ግን፡ በአውሮፓ፡ አገሮች፡ አንድ፡ ሰው፡ እግዚአብሔር፡ ሰጥቶት፡ መድፍ፡ ባቡርና፡ ሌሎችም፡ ነገሮች፡ የፈለሰ፡ እንደሆነ፡ በሕዝብ፡ ይመሰገናል፡ እንጂ፡ አይሰደብም። በዚህም፡ ምክንያት፡ ጥበበኞች፡ በጣም፡ እየተሻሻሉ፡ ይሄዳሉ። ነገር፡ ግን፡ እናንተ፡ ሠራተኛ፡ እየሰደባችሁ፡ አገሪቷን፡ ልታጠፏትና፡ ማረሻ፡ የሚሠራ፡ ጠፍቶ፡ አገሯን፡ ባዶ፡ ልታደርጓት፡ ነው። ...ለእንድ፡ ዓመት፡ በሰንሰለት፡ አግብታችሁ፡ እስሯቸውና፡ ወደኔ፡ ላኩልኝ።”³⁵

የተሻሻለው፡ ሕገ፡ መንግሥት፡ ለሁሉም፡ ሰው፡ የእኩልነት፡ መብትን፡ በመሥጠትና፤³⁶ የፍትሐብሔርና፤³⁷ የወንጀለኛ፡ ሕጎችም፤³⁸ በሰም፡ ማጥፋት፡ በኩል፡ ያለውን፡ ወንጀል፡ በመመልከት፡ አስፈላጊውን፡ ሕጋዊ፡ ጥበቃ፡ ለተጎጂው፡ ወገን፡ በመሰጠት፡ አፄ፡ ሚኒልክ፡ ከጀመሩት፡ መሠረታዊ፡ ሥራ፡ ጋር፡ ተስማሚዎች፡ ናቸው።

በዚህ፡ ዓይነት፡ የወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ ሕግ፡ የሕክምና፡ ችሎታና፡ እውቀት፡ ሳይኖራቸው፡ በሚያደርጉት፡ የሕክምና፡ አድራጎቶችን፡ ወንጀለኛ፡ በማድረግ፡ ልዩ፡ ልዩ፡ ዓይነት፡ የጥንቆላ፡ ሥራዎችን፡ የሚሠሩትን፡ ለማገድ፡ ይሞክራል።³⁹ በሌላ፡ በኩል፡ ደግሞ፡ የሕዝብ፡ በዓላት፡ አዋጅ፤⁴⁰ ያሉትን፡ የሕዝብ፡ በዓላት፡ ቁጥር፡ ወደ፡ ፲፬፡ ብቻ፡ በመቀነስና፡ ማናቸውም፡ ቀጣሪ፡ በነዚህ፡ ፲፬፡ ቀናት፤⁴¹ ውስጥ፡ በሰድስቱ፡ ብቻ፡ ፈቃድ፡ እንዲሰጥ፡ በማስገደድ፡ የሥራ፡ ቀናትን፡ አቆጣጠር፡ ለመለወጥ፡ ይሞክራል። ነገር፡ ግን፡ ከላይ፡ በተጠቀሱት፡ ቀናት፡ እንኳን፡ ለኑሮ፡ አስፈላጊ፡ የሆኑ፡ ሥራዎች፡ ወይም፡ ለሕዝብ፡ አስፈላጊ፡ የሆኑ፡ አገልግሎቶች፡ እንደምግብና፡ መጠጥ፡ ማሠራጫ፡ እርሻን፡ ለማካሄድ፡ የሚያስፈልጉ፡ ሥራዎች፡ የሕዝብ፡ መደሰቻ፡ ቦታዎች፡ ፋርማሲዎች፡ የሕክምናና፡ ያስታማሚ፡ አገልግሎቶችና፡ ማመላለሻ፡ ድርጅቶች፡ ሥራቸውን፡ እንዲያካሄዱ፡ ይፈቀድላቸዋል። በመጨረሻም፡ በሕግ፡ አቋም፡ ውስጥ፡ የኅብረተሰብ፡ ግንኙነቶችን፡ በቁጥጥር፡ ሥር፡ ለማዋል፡ እንደሚችሉና፡ ጠቅላላው፡ የሲቪል፡ አቋም፡ በመሠረቱ፡ የሕግ፡ ፍጡር፡ መሆኑን፡ በመመልከቱ፡ ራሱን፡ የቻለ፡ የሰው፡ ፍላጎትን፡ በሰው፡ ሠራሽ፡ መልክ፡ የኅብረተሰብ፡ ኑሮ፡ እንዲገባው፡ ወደፊት፡ ተወስኗል፡ የሚለውን፡ አስተሳሰብ፡ በማስወገድ፡ ይረዳል።

እነዚህን፡ የመሳሰሉ፡ አስረጃዎች፡ በተጨማሪ፡ ለማቅረብ፡ ይቻላል። ነገር፡ ግን፡ ጨብጡን፡ ለማስረዳት፡ ከላይ፡ የተጠቀሱት፡ በቂ፡ አስረጃዎች፡ ስለሆኑ፡ ሕግ፡ ምን፡ ያህል፡ ውጤት፡ ለማምጣት፡ እንደሚችልና፡ ያቀዳቸውን፡ ግቦች፡ ምን፡ ያህል፡ እንደፈጸማቸውና፡ ወይም፡ ምን፡ ያህል፡ ያቀዳቸውን፡ ለውጦች፡ እንደሠራባቸው፡ እንመለከታለን።

35. መስፍን፡ ወልደማርያም፡ በቁ. ፪፡ የተጠቀሰ፡ ገጽ፡ ፲፫-፲፬።
 36. የተሻሻለው፡ ሕገ፡ መንግሥት፡ አንቀጽ፡ ፴፯-፴፰።
 37. የፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ አንቀጽ፡ ፪፻፵፱-፪፻፶፱።
 38. የወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ አንቀጽ፡ ፳፻፸፱-፳፻፹፭።
 39. እላይ፡ የተጠቀሰውን፡ አንቀጽ፡ ፳፻፲፭።
 40. የሕዝብ፡ በዓላት፡ አዋጅ፡ ቁ. ፻፶፩፡ ነጋሪት፡ ጋዜጣ፡ ፲፮፡ ዓመት፡ ቁ. ፱።
 41. ስለ፡ ሠራተኛ፡ መሠረታዊ፡ የሥራ፡ ሁኔታ፡ ደንብ፡ አንቀጽ፡ ፮፡ የሕግ፡ ክፍል፡ ማስታወሻ፡ ፫፻፪ ነጋሪት፡ ጋዜጣ፡ ፳፬፡ ዓመት፡ ቁ. ፭።

ምንም ፡ እንኳን ፡ ላይ ፡ ላዩን ፡ ግልጽ ፡ የሆነውን ፡ ነገር ፡ ለመናገር ፡ ቢቻልም ፡ ጥሩ ፡ ሕግ ፡ ማለት ፡ የተነሳበትን ፡ ዓላማ ፡ ከግቡ ፡ የሚያደርስ ፡ ነው ፡ ብንል ፡ ይህ ፡ ግልጽ ፡ የሆነ ፡ መልስ ፡ በውስጡ ፡ በዛ ፡ ያሉና ፡ የተያያዙ ፡ ችግሮችን ፡ ይደባልቃል ። ይህም ፡ ማለት ፡ ሕግ ፡ በመጀመሪያ ፡ ሲመለከቱት ፡ ቀላልና ፡ ግልጽ ፡ የሆነ ፡ ቢመስልም ፡ ለመተርጎምም ፡ ሆነ ፡ ጠቃሚነቱን ፡ ለመለካት ፡ ቀላል ፡ አለመሆኑን ፡ ያስገነዝበናል ። የሕግ ፡ አላማ ፡ ምን ፡ እንደሆነና ፡ ይህም ፡ አላማ ፡ የሚመነጨው ፡ ሕጉን ፡ ካረቀቀው ፡ ወይስ ፡ ሕጉን ፡ ካጸደቀው ፡ ፓርላማ ፡ ወይስ ፡ ሕጉን ፡ በመተርጎም ፡ ልዩ ፡ ልዩ ፡ ውሳኔዎችን ፡ ከሰጠበት ፡ ፍርድ ፡ ቤት ፡ ስለመሆኑ ፡ ብዙ ፡ ጥያቄዎች ፡ ይነሳሉ ። በተጨማሪ ፡ የግብርና ፡ የመንገዶች ፡ ችግር ፡ አለ ፡ ሕግ ፡ የሰውን ፡ አድራጎት ፡ ለመቆጣጠርም ፡ ሆነ ፡ አቅጣጫ ፡ ለመስጠትና ፡ የተፈለገውን ፡ ውጤት ፡ ለማምጣት ፡ እንዲችል ፡ አድርጎ ፡ ለማቀድ ፡ ይችላል ። ሕግ ፡ ውጤተ ፡ ቢስ ፡ የሚሆነው ፡ የሰውን ፡ አድራጎት ፡ ለመቆጣጠር ፡ ወይም ፡ አቅጣጫ ፡ ለመሥጠት ፡ ያልቻለ ፡ እንደሆነ ፡ ነው ፤ እንዲሁም ፡ በዚህ ፡ መንገድ ፡ የሰውን ፡ ጠባይ ፡ ለውጥ ፡ የተፈለገውን ፡ ውጤት ፡ ያላስገኘ ፡ እንደሆነ ፡ ሕጉ ፡ ውጤተ ፡ ቢስ ፡ ይሆናል ፤ በተጨማሪም ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ የታቀደው ፡ አድራጎት ፡ ያመጣው ፡ የተፈለገውን ፡ ውጤት ፡ ቢሆንም ፡ ያልተፈለገና ፡ ያልታሰቡ ፡ ሌሎች ፡ ውጤቶችም ፡ አብረው ፡ ሊኖሩ ፡ ይችላሉ ።⁴² ነገር ፡ ግን ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ ይህንንና ፡ ሌሎችንም ፡ የመሳሰሉ ፡ ነገሮች ፡ ሕግን ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ እንዲውል ፡ የሚረዱትን ፡ እርምጃዎች ፡ የምናደርገውን ፡ ምርምር ፡ ቢያጨልሙትም ፡ “ሕግ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ የመዋል ፡ ችሎታው ፡ (እውነተኛም ፡ ሆነ ፡ የታቀደው) ፡ የሚተማመነው ፡ ጥቅሙ ፡ የተጠየቀበት ፡ ሕዝብ ፡ በሚያሳየው ፡ መልስ ፡ መሆኑ ፡ ግልጽ ፡ ነው ።”⁴³ ስለዚህም ፡ ሁኔታ ፡ ለማጣራት ፡ እንቀጥላለን ።

የሕግ ፡ አቋም ፡ የሥልጣንና ፡ የኃይል ፡ ድርጅት ፡ እንደመሆኑ ፡ መጠን ፡ “አብዛኛዎቹ ፡ የሕግ ፡ መምሪያዎች ፡ የታቀዱት ፡ በኅብረተሰቡ ፡ ውስጥ ፡ የሚገኙትን ፡ አኳኋኖች ፡ በመለወጥ ፡ የሕግ ፡ ሠሪዎች ፡ በኅብረተሰቡ ፡ ተፈላጊ ፡ የሆነ ፡ ነው ፡ ብለው ፡ በሚያስቡበት ፡ አኳኋን ፡ እንዲመራ ፡ ወይም ፡ አብዛኛውን ፡ ጊዜ ፡ እንደሚደረገው ፡ ሕጉን ፡ ያመነጨት ፡ ለኅብረተሰቡ ፡ አስፈላጊ ፡ አይደለም ፡ የሚሉትን ፡ ነገሮች ፡ በመክልከል ፡ ነው ።⁴⁴ ነገር ፡ ግን ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ የሕግን ፡ ሐሳብ ፡ የሚሰጡ ፡ ሕግ ፡ አውጭዎች ፡ ቢሆኑም ፡ አንዳንድ ፡ በመምሪያዎችና ፡ በውጤታቸው ፡ መካከል ፡ የሚገኙትን ፡ ልዩነቶች ፡ የሚፈጽሙት ።⁴⁵ በኅብረተሰቡ ፡ ስለሆኑ ፡ ዓላማና ፡ ውጤት ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ በዋሉት ፡ ሕግጋት ፡ ውስጥ ፡ ለማግኘት ፡ ይቻላል ፡

በሰው ፡ ዘንድ ፡ ያለው ፡ የግትርነት ፡ ጠባይ ፡ በብዙ ፡ ዓይነት ፡ መንገዶች ፡ የተመሠረተ ፡ ነው ፤ “እነርሱም ፡ ከዘር ፡ የሚተላለፉና ፡ ከባዮሎጂካል ፡ አፈጣጠር ፡ ተመሳሳይነት ፡ ከሚመጡት ፡ እንዲሁም ፡ በተፈጥሮ ፡ የተገኙ ፡ ድርጊቶች ፡ የባዮኬሚካል ፡ ሚዛናዊ ፡ ሁኔታ ፡ ያስተሳሰብና ፡ ሁልጊዜም ፡ የሚኖረው ፡ የግል ፡ ስሜት ፡ የሚያመጧቸው ፡ እራስን ፡ የማሳወቅና ፡ የሞራል ፡ ሁኔታዎች ፡ ከሚፈጥሯቸው ፡ ተከታታይነት ፡ ካላቸው ፡ የሰውነት ፡ ጠባዮች ፡ አንስቶ ፡ ብዛት ፡ ያላቸውን ፡ ሕብረ-ዊ ፡ የሆኑ ፡ የኅብረተሰብና ፡ የባሕል ፡ አቋሞች ፡ የሚዋለዱበትን ፡ መንገዶች ፡ ጨምሮ ፡ ያጠቃል

42. ፍሬድ ፡ ማን ፡ “የሕግ ፡ ባህልና ፡ የኅብረተሰብ ፡ እድገት ፡” ሉው ፡ አፍ ፡ ሲስቴሎጂ ፡ ሪቪው ፡ ሾልዩም ፡ ፱ ፡ (፲፱፻፷፱ ፡ እ. ኤ. አ.) በታይፕ ፡ ገጽ ፡ ፳፭-፳፮ ።
 43. ፍሬድማንና ፡ ማኩሌይ ፡ ሕግና ፡ አድራጎታዊ ፡ ሳይንሶች ፡ (፲፱፻፷፰ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፫፻፳ ።
 44. ኤች. ሾንስ ፡ ዘ ፡ ኢፈሽንስ ፡ አፍ ፡ ሉው ፡ (፲፱፻፷፰ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፳፮-፳፯ ።
 45. እላይ ፡ የተጠቀሰው ፡ ገጽ ፡ ፵ ፡ ይመልከቱ ።

ላል ።⁴⁶ ይኸውም ፡ የተጣመሩ ፡ ከባድ ፡ ችግሮችና ፡ መጠናቸው ፡ ሰፊ ፡ ያሉ ፡ እንቅፋቶችን ፡ ያቀርባል ። ሕግም ፡ በተስተካከለ ፡ ሁኔታ ፡ በኅብረተሰቡ ፡ ውስጥ ፡ ተፈላጊውን ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ እነዚህን ፡ ችግሮች ፡ መቋቋም ፡ ይኖርበታል ። በተጨማሪም ፡ ሕዝቡ ፡ ስለሕግ ፡ ስለጠበቆችና ፡ ዳኞች ፡ ያለው ፡ አስተያየት ፡ ለሕግ ፡ ለመንግሥትና ፡ ለባሕርይ ፡ ያለው ፡ አክብሮትም ፡ ሆነ ፡ ሌሎች ፡ ኅብረተሰቡ ፡ የሚቆጣጠርበት ፡ ኦሪጎኒካዊ ፡ ያልሆኑ ፡ መንገዶች ፡ መኖርና ፡ ተዘጋጅተው ፡ ላሉት ፡ ተጨማሪ ፡ ሆነው ፡ ምን ፡ ያህል ፡ ጊዜ ፡ ሥራ ፡ ላይ ፡ መዋላቸው ፤ ሕግ ፡ ለሚያመጣው ፡ ለውጥ ፡ አቅጣጫ ፡ በመስጠት ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ የመዋል ፡ ችሎታውን ፡ የሚናገሩ ፡ ሁኔታዎች ፡ ናቸው ።

በአሁኑ ፡ ጊዜ ፡ ስለ ፡ ኢትዮጵያ ፡ የሕግ ፡ አቋም ፡ ያለው ፡ ጥናት ፡ በቂ ፡ ባለመሆኑ ፡ ከዚህ ፡ በላይ ፡ ለተጠቀሱት ፡ ችግሮች ፡ መፍትሔ ፡ ለመስጠት ፡ አይቻልም ። ነገር ፡ ግን ፡ ነገርተኞች ፡ (ተከራካሪዎች) ፡ በጠበቆችና ፡ በዝቅተኞች ፡ ፍ/ቤቶች ፡ ውስጥ ፡ ባሉት ፡ ዳኞች ፡ ላይ ፡ ስላላቸው ፡ አስተያየት ፡ የተደረገው ፡ ጥናት ፡ እንደገለጸው ፡ አብዛኞቹ ፡ ተከራካሪዎች ፡ ጠበቆች ፡ “ሆነ ፡ ብለው ፡ ገንዘብን ፡ ለማግኘት ፡ ነገርን ፡ ያራዝማሉ” ፡ ዳኞችም ፡ “የማያውቁ ፡ ጉቦኞችና ፡ ጨካኞች” ።⁴⁷ ናቸው ፡ ብለው ፡ የሚያምኑ ፡ መሆናቸውን ፡ ያመለክታል ። እንደዚህም ፡ ከሆነ ፡ ይህንን ፡ ዓይነት ፡ ስለጠበቆችና ፡ ስለዳኞች ፡ ያለው ፡ መጥፎ ፡ አስተያየት ፡ የሚኖረው ፡ ውጤት ፡ ሕግ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ለመዋል ፡ ያለውን ፡ ችሎታ ፡ መቀነስና ፡ የሕግ ፡ አቋም ፡ ማድከም ፡ ነው ።

ምንም ፡ እንኳን ፡ ከላይ ፡ እንደተጠቀሰው ፡ በቂ ፡ የሆነ ፡ ጥናት ፡ ባለመኖሩ ፡ ሕግ ፡ በልዩ ፡ ልዩ ፡ የኑሮ ፡ መስክ ፡ ላይ ፡ ምን ፡ ያህል ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ለመዋል ፡ እንደሚችል ፡ ለመናገር ፡ በጣም ፡ አስቸጋሪ ፡ ቢሆንም ፡ በሌሎች ፡ አገሮች ፡ ልምድና ፡ ስለ ፡ ኢትዮጵያም ፡ በተገኘው ፡ ትንሽ ፡ ጥናት ፡ ላይ ፡ የተመሠረቱ ፡ አንዳንድ ፡ አጠቃላይ ፡ ሃሳቦችን ፡ ለመሰንዘር ፡ ይቻላል ። ይኸውም ፡ ሕጎችዋን ፡ ከአውሮፓ ፡ አገሮች ፡ በ፲፱፻፳ ፡ ዓ. ም. ውስጥ ፡ ካገኘችው ፡ ኩቱርክ ፡ ልምድ ፡ ግልጽ ፡ ሆኖ ፡ እናገኘዋለን ። “ይህ ፡ ልምድ ፡ እንደሚያመለክተው ፡ በሕግ ፡ በኩል ፡ በብዛት ፡ በተነኩትና ፡ የተለወጡት ፡ የንግድ ፡ ክፍሎች ፡ ሲሆኑ ፡ በብዛት ፡ የሕዝቡን ፡ ኅብረት ፡ የማይጠይቁት ፡ የሕብረተሰቡ ፡ ክፍሎችና ፡ መሠረታዊ ፡ አስተሳሰቦችና ፡ ድርጅቶች ፡ እንደ ፡ ጋብቻና ፡ ቤተሰብን ፡ የመሳሰሉት ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ እነሱን ፡ ለመለወጥ ፡ ተብለው ፡ የወጡ ፡ ሕግ ጋት ፡ ቢኖሩም ፡ በለውጡ ፡ በጥቂት ፡ የተነኩ ፡ መሆናቸውን ፡ ያስረዳል ።”⁴⁸

ምንም ፡ እንኳን ፡ አጠቃላይ ፡ ሪፖርት ፡ ለመስጠት ፡ ጊዜው ፡ ገና ፡ ቢሆንም ፡ የኢትዮጵያ ፡ ልምድ ፡ ኩቱርክ ፡ ልምድ ፡ በጣም ፡ የተለየ ፡ ላይሆን ፡ ይችላል ። በኖርዝ ዌስተርንና ፡ በቀዳማዊ ፡ ኃ. ሥ. ዩ. ተባባሪነት ፡ ልዩ ፡ ልዩ ፡ ሕጎችን ፡ በኢትዮጵያ ፡ ሕብረተሰብ ፡ ላይ ፡ ስላላቸው ፡ ውጤት ፡ የተደረገው ፡ ጥናት ፡ በንግድ ፡ ሕግ ፡ በኩል ፡ “አንዳንድ ፡ ከፍ ፡ ያሉ ፡ አለመግባባቶች ፡ በሕግና ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ በሚደረጉ ፡ ድርጊቶች ፡ መካከል” ፡ በመርካቶ ፡ መኖራቸውን ፡ ይገልጻል ። ነገር ፡ ግን ፡ በአጥኝዎቹ ፡ አስተያየት ፡ እነዚህ ፡ ችግሮች ፡ በትምህርት ፡ ችሎታ ፡ ማነስና ፡ ነጋዴዎች ፡ ስለ ፡ ንግዳቸው ፡ ገቢና ፡ ወጪ ፡ መደረግ ፡ ስለሚገባው ፡ የመቆጣጠርና ፡ የመመዝገብ ፡ ልምድ ፡ አለማወቅና ፡ በባለስልጣኖቹ ፡ በኩል ፡ ያለውን ፡ መካኝ ፡ የሕግ ፡ አንቀጽ ፡

46. ኤ. ዳስ ፡ ኤሴይስ ፡ እን ፡ ሞደርናይዜሽን ፡ ሸልዩም ፡ ፩ ፡ (፲፱፻፸፩ ፡ እ. ኤ. አ.) ገጽ ፡ ፩ ፡
 47. ቲ. ጂላቲይ ፡ “ሕዝብ ፡ ልማድ ፡ አስተያየቶችና ፡ ችግሮች ፡ በኢትዮጵያ ፡ የቤታች ፡ ፍ/ቤቶች” ፡ የኢትዮጵያ ፡ ሕግ ፡ መጽሔት ፡ ሸልዩም ፡ ፮ ፡ (፲፱፻፷፱ ፡ እ. ኤ. አ.) ፡ ገጽ ፡ ፳፻፳፮ ፡ ፳፻፳፭ ፡
 48. ቱለን ፡ ሱው ፡ ሪቪው ፡ ሸልዩም ፡ ፴፫ ፡ በቀ.፳፱ ፡ የተጠቀሰው ፡ ገጽ ፡ ፳፻፮ ፡

በትክክል ፡ ለማስፈጸም ፡ በሚያደረጉት ፡ ማወላወል ፡ ምክንያቶች ፡ የተነሱ ፡ ናቸው ። እነዚህ ፡ ሕግጋት ፡ ከውጭ ፡ የመጡና ፡ ለባሕሉ ፡ ባዕድ ፡ ናቸው ፡ በማለት ፡ የተደረጉ ፡ ተቃውሞዎች ፡ ለመኖራቸው ፡ ምንም ፡ ማስረጃ ፡ የለም ።⁴⁹

ነገር ፡ ግን ፡ በቤተሰብ ፡ ሕግ ፡ በኩል ፡ እንደተገኘው ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ አዲሱ ፡ ሕግ ፡ የባሕላዊውን ፡ የተደፈቻ ፡ ልምድ ፡ ለማስቀረት ፡ የፍርድ ፡ ቤትን ፡ ፈቃድ ፡ አስፈላጊ ፡ በማድረግ ፡⁵⁰ ሙከራ ፡ ቢደረግም ፡ ሕዝቡ ፡ አሁንም ፡ ቢሆን ፡ በባሕላዊ ፡ መንገድ ፡ በመቀጠል ፡ የፍርድ ፡ ቤት ፡ ፈቃድ ፡ ባይጠይቅም ፡ ያካሄዳል ።⁵¹ ምንም ፡ እንኳን ፡ ምንም ፡ መደበኛ ፡ ጥናት ፡ ባይደረግም ፡ በሕግ ፡ እንደተደነገገው ፡ ለጋብቻ ፡ ወንድ ፡ ከ፲፰ ፡ ዓመት ፡ ሴት ፡ ከ፲፰ ፡ ዓመት ፡ በላይ ፡ እንዲሆኑ ፡ አስፈላጊ ፡ ቢሆንም ፡ ይህን ፡ ሕግ ፡ ሕዝቡ ፡ የተከተለው ፡ መሆኑ ፡ አጠራጣሪ ፡ ነው ።

በተጨማሪም ፡ ስለስም ፡ የተደነገጉት ፡ ሕግጋት ፡ እስካሁን ፡ ድረስ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ሳይውሉ ፡ መቆየታቸውንና ፡ ሌሎችንም ፡ ለመጥቀስ ፡ ይቻላል ።⁵²

ነገር ፡ ግን ፡ ምንም ፡ እንኳን ፡ ሕግ ፡ እንደ ፡ አንድ ፡ መሣሪያ ፡ መሠረታዊ ፡ የሆኑትን ፡ አስተሳሰቦችና ፡ እምነቶችን ፡ የሚመለከት ፡ ውጤት ፡ ለማምጣት ፡ ድካምና ፡ ጊዜ ፡ የሚፈጅ ፡ ቢሆንም ፡ በመንግሥትና ፡ በሕግ ፡ ታውቀውና ፡ ተፈቅደው ፡ ከሌሎች ፡ ተለይተው ፡ እንዲቆዩ ፡ የሚያደርጋቸው ፡ ልማዶችና ፡ ባሕሎች ፡ ደግሞም ፡ አንደኛውን ፡ ባሕል ፡ ሕጋዊና ፡ ከሌሎች ፡ የተለየ ፡ የባላይነት ፡ ይሰጠዋል ። በተለይም ፡ የትኞቹ ፡ የበላይነት ፡ እንደሚኖራቸው ፡ የትኞቹ ፡ እንደማይኖራቸው ፡ ስለሚደረገው ፡ ምርጫ ፡ ራሱን ፡ የቻለ ፡ ተፈላጊነት ፡ ለሕግ ፡ ይሰጠዋል ። ስለዚህ ፡ ሕግ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ የመዋል ፡ ስላለው ፡ ችሎታ ፡ ስንመለከት ፤ ይህንን ፡ የመሰለ ፡ ራሱን ፡ የቻለ ፡ ውሳኔና ፡ ድርጊቶች ፡ ስለሚያካሄድ ፡ ምልክታዊ ፡ የሆነ ፡ ውጤት ፡ ይኖረዋል ።⁵³

እስከአሁን ፡ ድረስ ፡ በኅብረተሰቡ ፡ ላይ ፡ በሕግ ፡ አማካይነት ፡ የሚደረጉትንና ፡ የሚያስከትሉትን ፡ ያድራገታዊ ፡ ለውጦች ፡ ተመልክተናል ። ነገር ፡ ግን ፡ የኅብረተሰቡ ፡ ለውጥ ፡ ማለት ፡ ተደጋጋሚ ፡ የሆነ ፡ ከኅብረተሰቡ ፡ ጠቅላላ ፡ መምሪያዎች ፡ ጋር ፡ ተመላሳይ ፡ ነው ፡ ካላልን ፡ በስተቀር ፡ (ምንም ፡ እንኳን ፡ ትክክልኛ ፡ ባይመስልም ፡) ሶስት ፡ ዓይነት ፡ ለውጦች ፡ እንዳሉ ፡ መቀበል ፡ አለብን ፤ እነሱም ፡ የኅብረተሰቡን ፡ አስተያየቶች ፡ በመለወጥ ፡ አድራገታዊ ፡ ለውጦችን ፡ ማምጣት ፡ ወይም ፡ አድራገታዊ ፡ ለውጦችን ፡ በማምጣት ፡ የኅብረተሰቡን ፡ አስተያየት ፡ መለወጥ ፡ ወይም ፡ አድራገታዊ ፡ ለውጦችን ፡ በማምጣት ፡ የኅብረተሰቡን ፡ አስተያየት ፡ መለወጥ ፡ ወይም ፡ የኅብረተሰቡን ፡ አስተያየትና ፡ የሕዝቡን ፡ አድራገት ፡ በአንድ ፡ ላይ ፡ መለወጥ ፡ ናቸው ።⁵⁴ በዚህኛው ፡ ክፍለ ፡ ጽሑፍ ፡ ስለሁለተኛው ፡ ዓይነት ፡ ለውጥ ፡ እንመልከታለን ፤ ማለትም ፡ አድራገታዊ ፡ የሆኑ ፡ ለውጦች ፡ በማምጣት ፡ የኅብረተሰቡን ፡ አስተሳሰብ ፡ መለወጥ ፡ ወይም ፡ በጠቅላላ ፡ አነጋገር ፡ ሕግ ፡ ለለውጥ ፡ ተፈላጊነት ፡ ምሰሶ ፡ ሆኖ ፡ ሲቀርብ ፡ ማለት ፡ ነው ።

49. ጁ. ሮስና ፡ ዘማርያም ፡ በረሄ ፡ “በአዲስ ፡ አበባ ፡ የንግድ ፡ ሕጋዊ ፡ ሁኔታ ፤ የመርከቶ ፡ ነጋዴዎችና ፡ የአዲሱ ፡ ሕጎች ፡ አቀባበል ።” የኢትዮጵያ ፡ የሕግ ፡ መጽሐት ፡ ልዩ ፡ ኢትም ፡ ቁ. ፩ ፡ ገጽ ፡ ፴፱ ።
50. የፍትሕ ፡ ብሔር ፡ ሕግ ፡ አንቀጽ ፡ ፳፻፩ (፩)
51. ዲ. ቤክስቶርም ፡ ስለተደፈቻ ፡ የማር ፡ ልጅ ፡ በኢትዮጵያ ፡ አሥር ፡ ዓመታት ፡ ከፍትሕ ፡ ብሔር ፡ ሕግ ፡ በኋላ ፡ (ያልታተመ ፡ የሕግ ፡ ፋክልቲ ፡ መጽሐፍት ፡ ቤት ፡ ገጽ ፡ ፲፮)
52. የፍትሕ ፡ ብሔር ፡ ሕግ ፡ አንቀጽ ፡ ፴፻፵፮
53. ፍሬይድማንና ፡ ማክሎዩ ፡ በማስታወሻ ፡ ቁ.፵፪ ፡ የተጠቀሰ ፡ ገጽ ፡ ፫፻፱-፫፻፲
54. ኤ. ሳውዝሆል ፡ በማስታወሻ ፡ ቁ. ፴፪ ፡ የተጠቀሰ ፡ ገጽ ፡ ፲፮

“በዘመናዊ : ኅብረተሰቡ : ውስጥ : የአሮጌው : ኢንዱስትሪ : መውደቅና : የአዲሱ : መነሳት : በኅብረተሰቡ : ውስጥ : የሚገኙት : የተለያዩ : ሰዎች : ጥንካሬም : ሆነ : የሚዛን : ልዩነት : ስለእያንዳንዱ : የግለ : ሰብ : ጥቅም : ስለቤተሰብና : ስለሥጋዊ : ግንኙነቶች : የሚመነጨ : አዳዲስ : አሳቦች : በተከታታይነት : የድሮውን : ኅብረተሰብ : አቋም : በመሰባበር : ላይ : ይገኛሉ = አልፎ : አልፎ : የሚገኙትን : አንዳንድ : የኅብረተሰቡ : ድርጅቶች : ከጊዜው : ጋር : እንዲስማሙ : ከማድረጉም : በላይ : አንዳንድ : ሕግጋትን : የማይሠሩና : ጨካኞች : ያደርጋቸዋል =”⁵⁵ አንድ : ሰው : ራሱን : መጠየቅ : የሚገባው : ጥያቄ : የተለወጡ : ዓላማዎችና : ሃሳቦች : በቀድሞው : ትውልድ : የነበረውን : መተማመን : ከዘመኑ : ጋር : እንዳይስማማ : ሲያደርጉት : የኅብረተሰቡ : የሞት : እንቅልፍ : እንደወሰደው : ሆኖ : መቆየት : አለበት ?⁵⁶ መልሱ : በእርግጥ : አይደለም : ነው = ሕግ : ለውጦችን : ቀላል : ለማድረግ : ከጊዜው : ጋር : አብሮ : መሄድ : ይኖርበታል = ይህንንም : ለማድረግ : የማይችል : ከሆነ : ሕግ : እንዲሮስክ : ፖውንድ : አነጋገር : “በእውነቱ : በሕይወት : ለመኖሩ : የሙታን : መንግሥት : ነው : ”⁵⁷ የኅብረተሰቡ : የሞራል : ሁኔታ : በየጊዜው : ልዩ : ልዩ : ዓይነት : ስሜታዊ : ለውጦች : በተደረጉ : ቁጥር : ይለዋወጣል = ለዚህም : ዓይነተኛ : ምሳሌ : የሚሆኑን : በምዕራባውያን : አገሮች : በአሁኑ : ጊዜ : የሚገኘው : ሁኔታ : ነው = ከነዚህም : አብዛኛዎቹ : አገሮች : ማስወረድን : በሕክምና : (በጤንነት) ምክንያት : ካልሆነ : በስተቀር : ሕጋዊ : አድርገው : አይቀበሉትም =

የታቸው : አንድ : ዓይነት : የሆኑ : ሰዎች : የሚያደርጉትን : ሥጋዊ : ግንኙነቶችም : ምንም : እንኳን : በግልና : በተሰውሮ : ቢሠሩትም : ወንጀል : ነው = እነዚህንም : አድራጎቶች : ሕጋዊ : ለማድረግ : የሚደረጉት : ጥሪቶች : ከላይ : የተጠቀሱት : ሕግጋት : ከሚያገለግሉት : ኅብረተሰብ : የሞራል : ስሜት : ወደ : ጎላ : የቀሩ : ናቸው : ብሎ : ወደማመኑ : ይመራናል = ነገር : ግን : እንደነዚህ : ዓይነቶቹ : ነገሮች : በነዚህ : አገሮች : ውስጥ : ብቻ : የሚታዩ : አይደሉም = በማደግ : ላይ : በሚገኙ : አገሮች : ውስጥ : እንኳን : እንደ : ኢትዮጵያ : ማለት : ነው : እምነታዊ : አስተሳሰብ : ከእውነተኛው : ነገር : ወደ : ጎላ : መቅረቱን : እንረዳለን = ለምሳሌ : ያህል : በሠራተኛ : ሲወጠን : ለመጨው : የኢትዮጵያ : ትውልድ : ይሆናል : ተብሎ : አዳዲስ : አሳቦችን : የያዘውን : የኢትዮጵያ : የፍትህ-ብሔር : ሕግ : ብንመለከት : አንዳንዶቹ : አንቀጾች : ጊዜያቸው : ያለፈ : መሆኑን : እንረዳለን = በጋብቻ : ውስጥ : ለሚነሱ : አለመግባባቶች : የሚመለከተው : አንቀጽ : ሁልጊዜም : በባልና : ሚስት : የተመረጡ : ሽማግሌዎች : ነገሩን : መመልከት : እንዳለባቸው : ይናገራል = ምንም : እንኳን : በጠቅላላው : አነጋገር : የቤተዘመድ : የጎረቤትና : የወዳጆች : አስታራቂነት : በጠቅላላው : እውነተኛ : ቢመስልም : ወደ : ፍ/ቤት : የፍች : ማመልከቻቸውን : የሚያመጡት : ተከራካሪዎች : በከተማ : ውስጥ : ቁጥራቸው : እየጨመረ : ሄዷል = “የቤተሰብ : አስታራቂነት : ከተማዎች : ከመቆርቆራቸው : በፊት : በባላገሮች : ውስጥ : ይደረግ : የነበረ : የተጠቃለለ : ባህላዊ : አድራጎት : ነው = በዚያን : ዘመን : ኅብረተሰቡ : በጣም : የተቀራረበ : ነበረ = የቤተሰብ : ጓደኞችም : ሆኑ : ያገር : ሽማግሌዎች : ለማስማማት : ጊዜ : አይፈጅባቸውም : ነበር = በተጨማሪም : የሚነሱትን : አለመግባባቶች : ሁሉ : ለማስወገድ : የግል : ፈቃዳቸው : ነበር = ነገር : ግን : ከተሞች :

55. ፒ : ፎርድ : ሶሻል : ቲዮሪ : ኤንድ : ሶሻል : ፕራክቲስ : (፲፱፻፷ : እ. ኤ. አ.) ገጽ : ፩፻
 56. ደብሊው : ገልሆርን : “የሕግ : መልስ : ለሰውጥና : ለጥንካሬ : ” ሻንደርቢልት : ሎው : ሪቪው : ሾልዩም : ፲፯ : (፲፱፻፳፩) ገጽ : ፺፩
 57. እላይ የተጠቀሰውን : ገጽ : ፺፩ : ይመልከቱ =

የተሞሉት ፡ ከባላገር ፡ በተሰደዱ ፡ ሰዎች ፡ እንደመሆኑ ፡ መጠን ፡ የግለኝነት ፡ ኑሮ ፡ በመደርጀቱ ፡ አብዛኛውን ፡ ጊዜ ፡ ምንም ፡ ሳይከፈለው ፡ ብዙ ፡ ሰዎችን ፡ በማጥፋት ፡ የቤተሰብ ፡ አስታራቂ ፡ የሚሆን ፡ ሰው ፡ ለማግኘት ፡ አስቸጋሪ ፡ ነው ። በዚህም ፡ ምክንያት ፡ የተጣሉ ፡ ባልና ፡ ሚስቶች ፡ እንዲያስታርቁቸው ፡ የመረጡቸውን ፡ ሽማግሌዎች ፡ ሥራቸውን ፡ እንዳይወሩ ፡ የፍርድ ፡ ቤት ፡ ‘ትእዛዝ’ ፡ ይጠይቃሉ ። ይኸውም ፡ ለማስታረቅ ፡ ለሚለጉሙት ፡ እጩዎች ፡ የሥልጣን ፡ ፍራቻ ፡ ያሳድርባቸዋል ።⁵⁸ ይህ ፡ የቤተሰብ ፡ አስታራቂ ፡ ድርጅት ፡ ወደ ፡ ፍ/ቤት ፡ የሚመጡትን ፡ ነገሮች ፡ የማይቀንስ ፡ በአሁኑ ፡ ጊዜ ፡ የፍች ፡ ነገር ፡ የተወሰነ ፡ ችሎታንና ፡ እውቀትን ፡ የሚጠይቅ ፡ ሲሆን ፡ እነዚህን ፡ ነገሮች ፡ አስታራቂዎች ፡ አሟልተው ፡ ስለማይገኙና ፡ ሌሎችም ፡ ምክንያቶች ፡ አክሊሉ ፡ ወልደ ፡ አማኑኤል ፡ ይህ ፡ ጅርጅት ፡ እንዲጠፋ ፡ ላቀረበው ፡ ሃሳብ ፡ አስረጃጃዎች ፡ እንዲሆኑ ፡ የተሰጡ ፡ ናቸው ።⁵⁹ “በሕግ ፡ አሠራር ፡ በፍርድ ፡ ቤት ፡ ውሳኔዎችም ፡ ሆነ ፡ በአስተዳደር ፡ በኩል ፡ የማያቋርጡ ፡ አዳዲስ ፡ ሥራዎችን ፡ በማምጣት ፡ ሕግን ፡ ከኅብረተሰቡ ፡ ኑሮ ፡ ጋር ፡ አብሮ ፡ እንዲሄድ ፡ ለማድረግ ፡ አስፈላጊዎች ፡ ናቸው ። እንደነዚህ ፡ አይነቱም ፡ ነገር ፡ የኅብረተሰቡ ፡ ጥናት ፡ (ሶሻሎጂካል) ያስፈልገዋል ፡ ምክንያቱም ፡ በፖለቲካና ፡ በሕግ ፡ የተራቀቁ ፡ ሰዎች ፡ ይሆናሉ ፡ ብለው ፡ የሚገምቱትን ፡ ነገር ፡ የሕግ ፡ ለውጥ ፡ ለማምጣት ፡ በቂ ፡ አይሆንም ። እንዲሁም ፡ አንድ ፡ ቦታ ፡ ተቀምጦ ፡ የሕግ ፡ ጥናት ፡ በማድረግ ፡ ያለው ፡ አማራጭ ፡ ለማቅረብ ፡ አይቻልም ።⁶⁰ ነገር ፡ ግን ፡ አብዛኛዎቹ ፡ የአፍሪካ ፡ አገሮች ፡ ሕግ ፡ አውጪዎች ፡ ፍርድ ፡ ቤቶችና ፡ የአስተዳደር ፡ ጉባኤዎች ፡ ጊዜና ፡ የሰው ፡ ኃይል ፡ ስለሌላቸው ፡ አስፈላጊውን ፡ ማስረጃ ፡ ለመሰብሰብና ፡ አዲስ ፡ ሕግጋትን ፡ በየጊዜው ፡ የመመልከት ፡ ሥራ ፡ ብቻ ፡ የሚሠሩ ፡ ድርጅት ፡ ማቆም ፡ አስፈላጊ ፡ ነው ።

ማጠቃለያ ፡

በዚህ ፡ ጽሑፍ ፡ ውስጥ ፡ ኢትዮጵያን ፡ ምሳሌ ፡ በማድረግ ፡ ለመመልከት ፡ የሞከርነው ፡ የኅብረተሰባዊ ፡ አስተሳሰቦችና ፡ ድርጅቶችን ፡ ለአድገት ፡ የሚደረገውን ፡ ጥረት ፡ እንደሚያደናቅፍና ፡ ሕግም ፡ እነዚህን ፡ አስተያየቶችና ፡ ድርጅቶች ፡ እንዴት ፡ ለሥልጣኔ ፡ የሚያስፈልጉትን ፡ ነገሮች ፡ ጋር ፡ እንዲሚያስማማቸው ፡ ነው ። ይህ ፡ ተጣማሪ ፡ የሆነ ፡ የሕግ ፡ ድርሻ ፡ አንድ ፡ የለውጥ ፡ አምጪ ፡ እንደመሆኑ ፡ መጠን ፡ ለውጥን ፡ ቀላል ፡ ለማድረግ ፡ የሚደረገው ፡ ሥራ ፡ የሚኖሩትን ፡ ዕድሎችና ፡ የሕግን ፡ ክልሎች ፡ (ደካማ ፡ ቦታዎችን) ፡ አይተናል ።

በኛ ፡ አስተሳሰብ ፡ ሕግ ፡ የኅብረተሰባዊ ፡ ለውጥ ፡ አምጪ ፡ ሊሆን ፡ ይችላል ። ነገር ፡ ግን ፡ ሌሎች ፡ የተሻሉና ፡ ያለ ፡ ብዙ ፡ ችግር ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ ሊውል ፡ በማይችልባቸው ፡ ሁኔታዎች ፡ በሕግ ፡ ለመጠቀም ፡ መሞከር ፡ የለብንም ። ምንም ፡ እንኳን ፡ ሕግ ፡ ማድረግ ፡ ስለሚገባው ፡ ነገሮች ፡ ጥሩ ፡ የሆነ ፡ አስተሳሰብ ፡ ቢኖረንም ፡ ሁልጊዜም ፡ ማስተወስን ፡ የሚገባን ፡ ይህን ፡ የኅብረተሰብ ፡ መሣሪያ ፡ ባልሆነ ፡ ሁኔታ ፡ የተጠቀምንበት ፡ እንደሆነ ፡ ሕግ ፡ ያለውን ፡ አክብሮት ፡ እንዲያጣ ፡ ሊያደርገው ፡ የሚችለውን ፡ ነገሮች ፡ ለማወቅ ፡ እውነተኛ ፡ የሆነ ፡ ጥናት ፡ ማካሄድ ፡ ያስፈልጋል ።

58. ጂ ፡ ቤክስቶርም ፡ “የፍትሕ ፡ ብሔሩ ፡ ሕግ ፡ ከወጣ ፡ ከአሥር ፡ ዓመታት ፡ በኋላ ፡ በኢትዮጵያ ፡ ከተማዎች ፡ ውስጥ ፡ ያለፈው ፡ የፍቺ ፡ ሁኔታ ።” የኢትዮጵያ ፡ ሕግ ፡ መጽሔት ፡ ሾልዩም ፡ ፮ ፡ (፲፱፻፷፱ ፡ ገጽ ፡ ፪፻፺-፪፻፺፩)

59. አክሊሉ ፡ ወልደ ፡ አማኑኤል ፡ በ፲፱፻፶፪ ፡ የኢትዮጵያ ፡ የፍትሕ ፡ ብሔር ፡ ሕግ ፡ ውስጥ ፡ ያለው ፡ የቤተ-ዘመድ ፡ የሽምግልና ፡ ዳኝነት ፡ ስሕተትና ፡ ጉድለት ፡ (የኢትዮጵያ ፡ የሕግ ፡ መጽሔት ፡ ሾልዩም ፡ ፱ ፡ ቁ. ፩ ፡ ገጽ)

60. ጆይ ፡ እስቶን ፡ የሕግ ፡ ክልልና ፡ ተግባር ፡ (፲፱፻፷፩) ፡ ገጽ ፡ ፪፻፳